

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

СРБАДИЈА

X.A. PAAR & B. BISCHOFFER, WIEN.

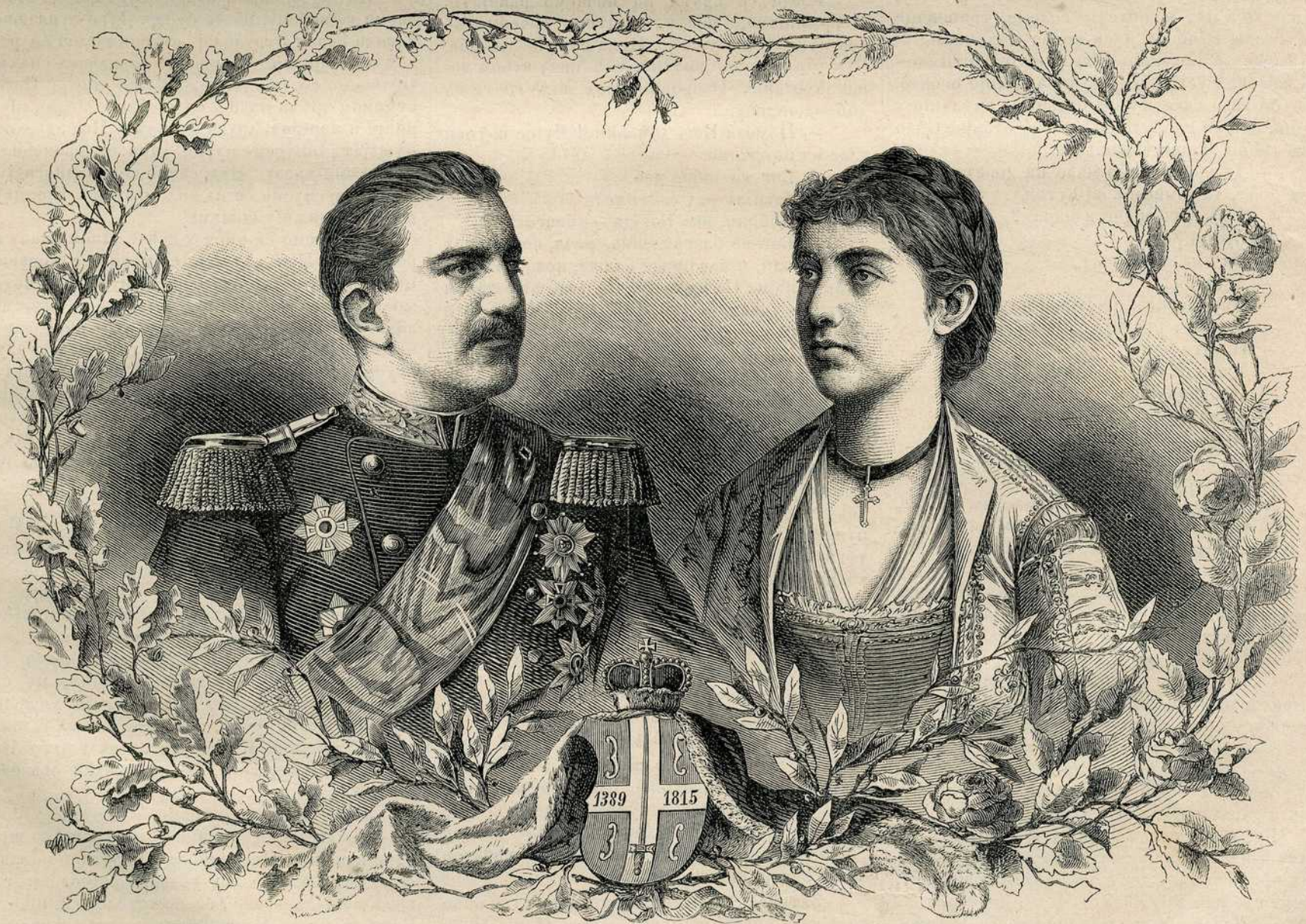
ГОДИНА ТРЕЋА.

Свеска прва.
У БЕЧУ, марта 1877.

ИЛУСТРОВАН ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ И ПОУКУ.

Излази један пут месечно.

Годишња је цена
6 фор. или 72 гроша.

Кнез Милан и кнегиња Наталија.

НА СЕОСКОЈ СЛАВИ.

Из приповедака Милорада П. Шалчанина.

I.

Прича Драгић из доњег шора са шта му је село омрзнуло. Себасмо, вели, на колима. Ни мукајет што киша сини. Магла беше још доста ретка. Пред нама се губио у даљини утрвен пут. Ја гледах Саву како се разлила па се беди. Рибарски чунићи ни да би се помолили. Сависмо десно кроз шуму што бејаше окресана и проређена. У сињавај долини, кроз рехаво грање, видесмо неколико земунца. Циганчићи набацали сухарака, запалили па се грију. Мени зебоше ноге. Радо бих се био и сам примакао пламену да загрјем помодреде руке.

— Не би с горега било мало ватрице? запитих мога друга.

— Биће је доста у селу.

— А до села?

— Нећемо се смрзнати.

— Богме мени је хладно.

— А ти нагни!

Извучем из сена чутурницу, отченим, па у име Бога.

— Добра шљивовица.

— Да.

— Је ли шабачка?

— Није.

— Из бабина подрума?

— Да.

— Имате је доста?

— Јок!

— А за оваке госте као ја?

— Хм!

Такав вам је био мој мили сапутник. Гледа коњма у ухо, или кочијашу у шубару, зевне који пут и спусти големе трепавице па жмири. Речи му ниси могао измамити тако олако. А смех још никада не прелети преко његових усана. Живео је, али није осећао. Бог би знао кака му се осећања витлаше у души, али се спољашњи утисци одбијаху као еластични. Чудан човек.

— Да привикнемо мало на дората, почнем опет, да учиним крај ћутања.

— А за што морити марву?

— Сутоп је.

— Па има ноћи.

— А магла?

— Није чврста, пројурнемо је.

— Али пут настаје са свим престран.

— Ништа ново.

— А ако се коњи спотакну?

— Исправиће се.

— А јендеци?

— Пуни су воде.

— Та велим ако нагазе точкови.

— Изгураћемо их.

Хајде, извучићемо их, помислим у себи, на и ја ућутим. Закунем се у себи да не изустим ни једне до села. Наслоним се на чатлов, а ноге уријем у сено. Ветар подухиваше, а ја му се ни вешт не чинях. Нека га, нека свира, помислим у себи, погледавши са задовољством поцрвенеле образе мојега суседа.

Све се већма смржавало. Већ се поче слабо распознавати шта је пред нама. Час по зачињасмо о какав нагорео дуб украј пута, или свом силом треснусмо о храпаве жиле, што се опречиле по ускоме путу. Душа ми би у носу од силна труцања. Али опет ћутах и гледах преда се.

Бог и сви свеци били су уз нас. Кроз сву муку и невољу испесмо се на један вис. Видех пред собом у долу раштркану светлост, и чух где псн лају.

— Владимирци, прекинем опет ћутање.

— Зар већ?

— И не дошли откад путујемо.

— Ја писам ни осетно.

— А ја хвалим Бога да сам жив и здрав.

Нисам се толико натруцкао откако за се знам.

— Слађе ћеш вечерати.

— Хвала лепо.

Тако се спустисмо низбрдицом у низ. Кочијаш иђаше пред коњима и отвораше вратнице. Ја сам с чежњом изгледао кад ће коњи стати. И стадоше кад дођоше пред Јовића кућу. Сиђосмо се. Чељад потрча из куће да нас дочекају. Једни отворашу вратнице, други држаху запаљени луч над главом, а старешина стао на кућни праг под стрехом, па виче дечка да одбије псе.

Ижљубисмо се. Питасмо се и за јуначко здравље. Ја поћем с домаћином у гостинску собу, а мој другар оде у кућу. Спустим се на меки креветац. Мирисаво сено зашуста. Више главе замириса кита боснока, што висаше под иконом светога Ђурђа. О вредици висаху гроздови и жуте и румене јабуке. До врата малено огледалце. По дугачком столу прострвена бела застирка. На столу жежена шљивовица а за вратима вреће са орасима. Сита јесен мирисаше у целој доми . . .

Мој судридула врати се из куће. Бијаше веселији но обично. Видех где је задовољан.

— Већ је порудело, рече ми, кад му отац изађе у ходник.

— А је л' чему?

— Млекушче испод храњенице. Обло као ваљак.

— Охо!

— Па гибаница као рукав. Сад је баш стрпаше у пећ.

— Дobar муштулук!

— А црно вино јако као гром, рез и слади кад га пијеш. Баш јако ударише нову славицу.

— Слава Богу!

Газда се врати па почесмо ракијати. Испразисмо, богме, поштено срченце — док пушке припуцаше. Цела се кућа ужурба. Чух где јекнуше вратнице и пред кућом коњи захрзаше. Изађосмо пред миле госте на добродошлицу.

— Помози Бог, домаћине! Чу се крупан глас из помрчине.

— Бог ти добро дао.

— Јеси ли рад гостима?

— Добрим, ако Бог да — благослови!

— Бог те благословио, рече коњаник у белој бради, и кад приђе ближе, познадох оца Живојина из Накучана. За њим све редом гости, — званице из Заблаћа, Мехова и Лојаница.

Млађи коње прихватише, а ми у топлу избу за готову софру. Седосмо како пристоји по реду и старешинству. У тренутку задими се чорба на столу. Можете мислити кака је од ухрањена назимчета! Један пут рећи ућутали, па се само дали на посао. Бога ми мордијаху мењати испражњене зделе. Па онда дођу друга јела, печење и гибаница . . . Напунисмо чаше па устасмо у славу бојју. Натегнусмо, запевамо, пушке припуцаше, а у ходнику захукташе бубњи, зазвекеташе дахирета и зацијукаше хегеде. Нема весеља без Цигана! Срца нам заиграше од милине. Куцасмо се и певасмо:

Пит' ми вино, пит' ми воду;

Од воде ме ноге боле,

А од вина боље ходе . . .

Рећи повилисмо. Рајко и Станко загрлили се, запушили ухо па певају, да се црвене зашљиваци. Попа скинуо цубе па накривио капу. Пуно му срце за пуним столом! Облим прстима прихватно нехарац па пева тропар „Побједоношце, великомучениче!“ — а празне чаше падају нештедимце.

Затресе се ходник, зацупкаше стидљиве девојке. Свирка све живља, све бујнија. Ноге ми заиграше. Скочих са клупе, па у ходник. Ухватих се у коло, па поведосмо то на лево, то на десно; поскочисмо, хитро, живо, ситно,

сињано! Нема игре без поцерке! Заиграсмо и мачванку, и оро, и недогривну.

Најлепша међу девојкама Миљковићева Станка. Виљбаста као пгичица, а опет поносна као пауница. Све јој је лепо, све јој намештено. Ил' је лепше лице, ил' је лепши струк! Наједрали образи горе ружичним пламеном. Витице — кобне замцице за несташно срце. Па тек враголасте очи! . . . О белом грлу минцеви и талири, а о пасу срмали копче, побре, као дланови. Висином је коло надвисила, лепотом је коло зачинила — запевали би гуслари, да су само чули за њу.

Ја усред кола на дигао главу као сукмевица. Девојке се згледају па се цере. Ја ни мукајет. Гледам час по у Станку, она ускубури очима тамо амо, па преда се. Коловођа води напред, назад, забаца главу, савија се, гледа у опанке па заврти ногама, избацује их и заплеће као помаман. Ето ти и мога Љубинка! Стаде усред кола — укни се као Рука у чуно.

— Хватај се, соколе! подвикнем обузет ором за игру.

Зар после оваке вечере?

— Хеј, та где ти је младост? Остарно си још сад! Смејте му се, девојке!

Девојке лукаве па се и не смеју. Поведосмо коло летимнице. Он оста непомичан као доњи жрвањ. Стао пред чергаре, па гледа како им вита гудала лете по жицама. Не тицаше га се цела игранија . . . Пустисмо се. Ја се шалих са цурама, а он сркаше каву или испијаше живу рујевину . . . Уморисмо се . . . Ноге издадоше, а очи се само заклапаху. Не могосмо се одупрети дремежу. Један по један остависмо друштво. Сахат пред зору сви бијасмо у дубоком сну.

II.

Кад забелеше прозори поустајасмо. Изађосмо у дворану, па на бунар. Дуго се клањао високи ћерам отруделој стублици док се редом поумијасмо. Полеваше спаваћива снаха. Обукосмо се, па се прођосмо по авлији. Пред кухином читав покољ од живине. Једни шурише и порише, други испираху. Под стрехом од вајата ошурене пујке, што су преноћиле на сухоме мразу. Надвисасмо се хладнога јутра, шчврснусмо се на голомразици. Крв нам потече живље у жилама.

Вратисмо се опет у кућу. Писмо каву и ракијасмо. Прихватисмо се месом са жеравице. Поп Живојина одазваше у нурију, да чати молитву бонима. Чим се повратио, седосмо за софру. Прекрстисмо се, па у име бојје почесмо славу славити. Свећа је горела на столу, окусисмо освећено кољиво, па почесмо јести и пити. Овако трајаше до вечерња звона. Ја оставих госте за прецуним столом, па изађем у дворниште. Цигани свираху и певаху као и ноћас. Девојке се већ накитиле, па једна по једна излазе из вајата, или долазе из села.

Миљкова Станка стоји код кухине. Мој братац Љубинко прикрао се па с њоме нешто ћубори. Гледам, девојка се смеши, а он је ухватио за руку. Крстим па се чудим. Откуда у Љубе тако милостиво срце? Чега још неће бити под овим старим, широким небом.

Заиграсмо опет око веселих свирача. Ја се ухватих баш до Станке. Гледам, па се тоним. Благи Боже, дивно ли је украси! Рука јој у мојој руци, зажарих се као у пламену. Уздахнух. Крадом погледах у небо. Не могох оставити срце, да не зажели овакога анђела.

Пред мрак појахасмо коње па у Заблаће. Певасмо, пуцасмо, повгравасмо жустре коњичке. Стадосмо пред вратнице Јелисија Берића. Високи кровови помолили се кроз мршаво грање, са пожутелим лишћем. Баце се диме. У дворништву пуцањ, песма, жагор. Истурисмо ледењаке, коњи захрзаше. Чељад отвори вратнице, а весео домаћин с руменом боцом те пред нас. Ижљубисмо се,

на код оградe исписмо добродошлице. Унутри нас дочекаше као на крилима. Веселје плану као подстакнута жеравица. Гостију се беше скупило ода свију страна, а ми настависмо у Заблаћу, што истом пред зору бесмо оставили у Владимирцима.

На пољу, на сред авлије, запаљене класе. Црвен пламен обасјао све кровове унаоколо. У авлији као у по дана. Изван оградe околно нас мрак као црно стрменито стење. Ја оставих собу, а за мном Љубинко. Голомразица бријаше, али се ветар не чујаше. Стадосмо код ватре која снажно гореше. Јегленисах са веселим цурама. Ту већ беше и Станка и Љубинкова снаха. Ухватисмо се за руке, на поведосмо око пламена. Загријасмо се као за бинком. Обредисмо све игре, које знадијасмо. Почесмо и пјескавицу. Љубинко са Станком, а кад удараху длан о длан, она спушташе очи преда се, а мој Љубинко бленуо би ни сам не знашће куд. Игра, а не игра му се; гледа, а не гледа му се. Хеј, што ли којом срећом нисам ја тамо поред Станке!

Починусмо и од игре. Станка међу цурама на ме гледа крадом. Ја јој сукобим поглед — она преда се. Прођем се горе доле око пламена. Гледам да сам ближе ње. Кад јој се примакох, погледам горе. На небу се приковале звезде, ведро као стакло. Душа ми затрепта, срце јаче закуца. Одлучих се. Ухватим је на само подаље од светлости.

— И, Станка, рекох, па даље ни беле. Стеже ми се грло.

Она се осмехну.

— Хоћеш ли да викнем на Цигане. Нек' пуцају жице, нек' проломе бубањ!

— А где је Љубинко?

— За столом за цело. Тешко му је оставити вино. А Бога ми је грехота пити код таквих девојака, као што си ти, Станчице.

— Нисам ја Станчица, ја се зовем Стана!

— Та но но — тепао сам ти мало.

— У нас се деци тепа, — а ја нисам дециште.

— Та то је само обичаја ради.

— Можда код вас у чаршији, а у селу не!

— А би ли ти волела живети у чаршији? Окретох ја.

— Боже ме сачувај!

— Што?

— Пре бих волела у Тамнаву скочити, но да село оставим.

— Зар је у нас зло?

— Није ни у нас зло.

— Па још да промениш рухо; ох како би ти красно стојало оно варошко.

— Сачувај ме боже нашега господства.

— Па ето и Љубинко, трчао селом у голој кошуљици, а сад ето красан господин.

— Љубинко је друго. Он је наше дете, одраст'о је с нама.

— Онако је и хаљкав, да вас Бог сачува. — Ово нехотице рекох, не могав угушити гњев завидљива срца.

— Какав је, такав је. Наш је!

Лепотица ме погледа оштро и љутило. Мени се свали нека терет на срце. Ето ти Љубинка. Примаче се лепоти девојци, па ни да би једне. Спокојно гледаше то у пламен, то у веселе Цигане.

Сневеселих се. Одем под дуд где сеђаху сељаци: пију и веселе се. Не хваташе ми се срца ни њихова песма, ни њихова реч. Одох у собу. Софра беше изнесена и по земљи стајаху пуне боце. У наоколо, по јастуцима, сеђаху весели гости. Седох до поне Живојана. Бата задремао у углу до пећи. Глава му се повијаше и тамо и амо. Донеше празну кошницу и набише на мамурну главу. Скочи као кључалом поливен. Кобео као се као бесомучан. Бинали смо од смеха Чича

Ранко приповеда како је опазно вилу ниже власничке механе. Пона Марко и не дише кад се прича о тамној ноћи, о вампирима, о вуцима и бауцима. Одури се лактом о колени, па наслонио главу на поцрвенеле дланове. Слуша, слуша, а очи му се заокружише, зашкљиб, превари га сан, заспа као дете у беџици. Донеше надувану воловску беџику. Замахну њоме кмет Радосав, па оца попу посред читаквице. Мех прну те под грдицу, а пои Марко усплахирен кроз отворен прозор у авлију. Ми у смех на сва уста — колико нас грло носаше. После су се хитали један на другога, пили, певали и играли. Бубањ није умукнуо, та Циганин неће заспати да наставиш три божије ноћи. Кад смо коње појахали беше у велике дан.

III.

Сутра по подне кренусмо се ја и Љубинко у Шабач. Коњи бесно одмицаху, а нас двојица ћутасмо. Ја утоњу у мислима, а мој сапутник зајмирно па право гледаше преда се. Небо се беше замутило. Џер се није видео од магле. Кружан снег лагано провејаваше.

Нит' сам видео грмове украј путова, ни механе мимо које пролажасмо. Душа ми је била код Станке, или се врзла негде око Миљкова кућништа. Хтедох поверити другу своју распаљену страст, али се уздржах и не рекох ни једне.

— Па кад ћемо опет у Владимирце? Упитам друга.

— Скоро.

— Тако ми је то село обично, чисто бих живео у њему.

— Моја ти је кућа отворена. — Рече зевајући.

— Али ти ниси тамо.

— Још само до Божића.

— А онда?

— Одох у сељаке. Омразно ми овај бљутави живот у вароши.

— Завидим ти.

— Још не — док се оженим.

— А бегенисао си?

— И дао реч.

— А смемо ли знати име твоје лепотице.

— Станка.

— Миљкова?

— Да — она.

Промрмља кроз зубе, а ја побледех. Узавре ми крв. Чисто ми дође да скочим с кола, да бегам мраком и дубравом. Ноге ми задрхташе, пред очима ми се смрче. Уздаси ми стегоше грло. Тако уђосмо у варош

Сретнем матер на прагу. Заборавих јој и Бога назвати. Усплахирен бацим се на софу. Мајка утрча за мном.

— Теби, дете, као да није добро?

— Ружно ми је мало.

— Да те није пробио ветар у путу.

— Мора да сам мало назебао Оста-ви ме да мало проћутим у тишини.

— Хајде продремај тренутак два, ево мене одмах.

После четврт часа ето матере с тејом од зове.

— Попиј, па одмах се покри и изној; рече у пуној озбиљности и брижљивости свога материнскога старања. Ја се покори.

Али сам се, браћо, тада и уверио, да теј зовин слабо лечи раздрагану љубав у срцу. А и ко би целом свету најамно лека? Није л' тако? Лаку ноћ!

КАРИКТУРА.

(О д о с и ј а н а).

(Садржај. Фингал, враћајући се из некаквог боја, пође, да свога побратима и чувеног јунака Катула, краља од Инистоне, у Кариктури походи. На броду је са војском својом по мору дуго и мирно пловио, но кад већ угледа високе куле од града Кариктуре, дуну противан ветар, те примора Фингала, да у један обилжњи пристан улегне. Фротал, краљ од Соре, завојштив на Катула, опседне му престолни град Кариктуру, који се већ големој непријатељској сили даље противити не могаше. У најочајнијем часу стиже на место догађаја Фингал, нападне Фротала и разбив му војску, њега самог живог ухвати.

То је садржај драмске ове песме, која се оним вечером почиње, кад се Фингал на пут кренуо. Прво Улин-бард пева у славу сретног фингаловог повратка из победног боја, а за њим, у почасти моћноме краљу, Кронан и Минона певају о Шилрику и Винвели.

Кад је други дан Фингал у пристан улегнуо и ноћу војну своју преко брегова превести хтео, изађе пред њега зао дух Крутлода, те хоћаше да га убије, но Фингал Крутлоду на двобоју победи, а зао дух срамно побеже.

По свршетку боја измири Фингал ухваћеног Фротала са Католом краљем, те усљед тога се онај дан у ослобођеном граду с великом свечаношћу прослави. Док је Фингал са свитом својом при софри седно, дотле је Карил, бард од Селме, певао песму о Ко-налу и Кримори.)

„Довршио си пошетьу твоју

По плавом небу, белого дана

Златних зулова богато чедо?¹⁾

Запад већ своја отвара врата

Ложницом мира нудећ' те меком.

И бели вали дрхатом дижу

Лаке си главе дивећ' се теби.

Таласи дршћу, бојаз их гони,

Док љупко очи своје не сведеш.

Почивај дакле сунашце светло

У пећини твојој освштивој,

Па сретно опет назад се врати!

Али сунашце, дајде нам, јарко,

Нека се дигну пламени бурни

При звуци харфе у граду Селми!

Нека засијну од чистог зрака

Дворане лене, тремови сви:

Славом се враћа победни краљ!

Умукну дивљег боја холуј,

Оружа тутањ, шобот и бруј,

Певајте, барди, нек јечи даљ,

Славом се враћа победни краљ!“

Тако попевну чувени Улин,

Кадно се Фингал косати краљу

Млађан и чо из боја врати.

Оруже плаво обузе краља

Ка' облак густе врелано сунце,

Кад се у ризу магле обуче

Те сјај од сунца полак тек видиш,

Кад стигну свита јуначког краља

Заче се слава, заче се пир,

Ал краљ се диже, и наста мир.

Погледа барде, очима севне

Па љупко-мило 'вако попевне:

„Певачи славни прошлех времена,

Одјекујуће Коне певачи,

Који душевним очима својим,

И сад видите плаветне чете

Благосовених отаца ваших:

Певајте, барди, у двори моји

Весело краљ си слуша певаче!

Слатка је радост, кад јади прођу,

¹⁾ Сцупе.

Прикладна јесте пролетњој књи,
Штоно омекша одводе дуба
И младог лисја зелене главе
За тили часак дигне у вис.
Певајте дакле, певајте сви!
Кад чедна сутра зора засијне
Разавићемо бродима једра
И сињим морем далеко поћи:
До Кариктуре и до бедема
Тврђаве Сарне Комале ¹⁾ дивне.
У Кариктури Катупо ²⁾ побра
Прочастине нас шкољкама морским.
Вепрова тамо пуни су лџи:
Па нек их крене ловачка рика!
— „Кронане ³⁾, друже, сестро Миноно⁴⁾,
Де, отпевајте краљу морвенском
Песму о Шилрику и Винвела ⁵⁾.
Па нек се јави Винвела дивна
Ко благи облак када си главу
У залазећем сунашца сјају
Над сињим морем љубазно дигне!
Ево је, краљу! кликнуо Улин,
Песма јој кротка, ал врло тужна.

Винвела.

Мој милоснић, лаки ловац,
Као горска тига прне,
Па већ, ено, по литови
Поузано бије срне.
Огари му морни даху
Тетива по зраку зуји
А планинска чиста река
Роморкује, љупко струји.
Слаби рогоз таласа се,
Магла нагли преко брега . . .
Неће ме ни запазити
Када станем украј њега!
Љубазно сам гледала те
Испод раста поред Бране⁶⁾
Из богатог кад си лова
Твом дому се враћ'о, дане!

Шилрик.

Као летњи поветарац
Слађани су твоји гласи.
Ал већ звезда среће моје
У туге се мору гаси.
Ја већ нећу слушат' више
Љубак шапут свилне траве,
Ни пуцање сивог рида
Ни соколе чело главе.
Са Фингалом, славним краљем
Далеко ћу у бој поћи,
Али милост сенту своме
Нећу више назад доћи,
Да пошетам преко хума,
Да поведем хрте своје,
Па с висина да те гледам
По равници, чедо моје,
Као лака јеленица
Кад по мекој поћеш траву
Чиста као месец благи
Из таласа кад се јави!

Винвела.

Хој Шилриче, милосниче,
Врли друже од песама,
Када бојак бити поћеш
Свиснућу на хуму сама!
На врхунцу голих стена,
Као бели јањци да су
Лаке срне мирно пасу,
Не плаше се више ветра,
Нити звука од тетива
Е у гробу већ почива
Добро момче, ловац био,
Што им негда трепет пно.
Хој туђинче, и морнаре,
Мог Шилрика поштедите,
Не дирајте у мирисе
Остављене руже вите!

Шилрик.

Ако паднем на бојишту,
Нек не тужи моја дика,
Над пепелом ладног тела
Биће мени споменика:
Шака земље, камен мали
Од литова што с' одвали.
Ал у пркос вечне таме
Сви векови знаће за ме,
Е ловци ће вако рећи
Који ће се туна стећи:
„Добар војник овде лежи
Ал слава му забележи
Чисто име, што не гине,
Већ што иде свих времена
Од колена до колена!“
Хој Винвело, чедо бело,
Кад ми у гроб падне тело,
Кад ме праху смрт однесе
У осами сети ме се!

Винвела.

Сећаћу се вазда тебе
Ако паднеш на бојишту,
Ал моји су боли гује
Што из срца крви ишту.
На ливади и на хуму
Чекаћу те сваког дана,
А по брегу мора слана
Остављена бедна овца
Тражићу гроб лепог ловца.
Па у вељем јаду своме
Кад си дробне пустим сузе,
Мој Шилриче, милосниче,
Верно тебе сећаћу се!“

„А ја се кнеза нашега сећам,
Загрми владар шумнате Морве,
Од чијег гњева дрхтаће вој.
Ал већ те нема, јуначе мој!
Једном на хуму сретох се с њиме,
Сумор му пао на бледо лице
Уздисајући у вељем јаду
У неизмерној пустињи глувој.
Ал сад га нема међ вуци моји
Када се звекет штитова дигне.
Па зашт' и кнеза Кармора града
Па зашт' и њега смрти већ свлада?
— Кронане, певче прошлих времена,
Продужи песму, што си ју вио,
Кадно се Шилрик из боја врати
Но кад не беше Винвеле више.
Наслонио се на суру стену,
Па мислећ' да је Винвела жива,
Опазио је како ли љупко
По цветној ливади скакуће мома,
Ал красна слика исчезну њена.
Кад су се сунца питоми зраци
Са хуре земље у небо дигли,
Не беше више Винвеле дивне.
Слушајте дакле Кронана певца.
Песма му ј' кротка, ал врло тужна.

Шилрик.

Крај извира хлађаного
На врхунцу хума седим;
Тавни лџи суморно шуморе
Мутни вали по дбли роморе;
У ритови трст се гнба
Славо море вихар шиба.
Срна се са хума слази
Али добра ловца нема:
Васнона сва задрема!
Као перје врџана што је
Такове су мисли моје.
. . . Дико моја, по рудини
Ти ли се сад мени јављаш?
По зраку ти власи лете,
Из груди ти дах се краде,
А очи у мудрој глави
Пуне суза, пуне росе
За драганом твојим верним,
Што га бурни ветри бију!
Утешит' сам хтео тебе,

Љубом сам те хтео звати,
И у дому оца мога
Мирна теби стана дати.
Ал тако ми хуре душе
Вечном гробу што се справља,
На ливади, као зрачак
Дика ми је што се јавља,
Као месец кад заходи
У суморној непогоди.
Са кршева и врлета
Лаким кроком већ ево је,
Већ беседи злато моје,
Ал речи јој, али гласи
Као лахор по таласи.

Винвела.

Љубазниче, милосниче,
Дошао си зар из боја?
А да где су браћа твоја?
Ја сам чула, да си пао,
Души мојој беше жао:
Потоком сам сузе лила,
Јадовала и тужила.

Шилрик.

Јесте, дико, данче мио,
Шилрик ти се твој вратио,
Ал сам је из чете наше
Дружи ми у боју наше:
На бојишту ја сам, јао,
Раке њима ископао!
Ал зашто си, мили роде,
На пустошу сама оде?
Зашт' си сама, руже вите,
На врх хума ветровита?

Винвела.

Остављена сама дежим
У леденој својој кући
У најлепшем своме добру
Отишла сам вечном гробу;
Са врелана миља мога
Са отсућа дуга твога
Морало ми срце пући!

Шилрик.

Па куда ћеш, лепо дете?
Ево веће нестајете
Као магла од холује!
Стани, душо, стани лане,
Чуј ми јаде, сузе глени,
Не одлази, света сени!
И сада си тако дивна
Ко још кад си жива била:
Па не кидај корен жићу,
Не кидај ми души крила!
Када будем крај извира
На врх хума ветровита,
И природа сва задрема:
Јави ми се, руже вите!
Као зрачак што се витла,
Као уздај у пустињи;
Јави ми се усред дана
Дај се чути сред тишина,
Јави ми се из дубина
Сађи ми се са висина!“

Тако је Кронан у граду Селми
Васцеле ноћи љубазно пев'о.
Ал зора плану, а талас плави
Заљубљао се од свежег зрака.
И Фингал рече: дижите једра! . . .
И дуну ветар с оглавка свога
И опазио град Инистону
И трошне куле од Кариктуре.
Невоља црна пала је свуда,
Ватра стражарка светлила ј'само.
Ал Морвенаца слављени краљу
Прси бијаше у јаду своме
И у вис диже сабљу си бојну.
Тужним је оком игало глао
И мутне вале дебелог мора.
Дуга му коса на раме пала:
Страшан је био у муку своме

¹⁾ Девојка ведрога чела. ²⁾ Катупо, галски: cath-huit, очи бојева, Auge der Schlacht. ³⁾ Кронан, тужио-гласан. ⁴⁾ Тиха, блага мелодија [женско име]. ⁵⁾ Винвела, галски: vhin-bhenl, женскиња мелодичног гласа. ⁶⁾ Река.

Акционо министарство у Србији.

	Владимир Јовановић.	Алимшије Васиљевић.
Јован Ристић.	Стевча Михаиловић.	Јеврем Грујић.
Тихомиљ Николић.		Радивој Милојковић.

Кад нојца паде на море сиње,
У пристан Роте брод наш је стигао.
Одјекујућим горама својим
Стена се овде савила беше.
На врху стени утваре страшне
Изводе танац, около старца,
По ноћном зраку, чудна олтарца.
Под стеном дивна ј' увала пукла
С шареним цвећем, столетњим рањим
У одузданом беснилу својем
Поноћни што су ветри их љути
Са ладних недра свалили стени.
Ту плава река, некаква бруји
А тужан ветар с дебелог мора
Помамно гони бадље и трње.
Около грма ватра забукта,
И војска себи трпезу даде.
Но краљ је тужан и зоран био
С несреће кнеза од Кариктуре.
Блећан и хлаћан месец се диже,
А сладак санак паде на војску.
По месечевом тиханом зраку
Штитови плави сјали се беху,
А чиста ватра већ се утрну.
Но краљу очи не сведе санак,
Већ оружан од пете до главе
Из оглавак је пошао лако,
Да мотри ватру с куле сарновске.

Огањ је тавно у даљу сјао
Крвав се месец за облак скрио.
Тада се с брега холуја диже
Те на ваздушним крили си бурни
Утвору Лоду носаше грдно.
Тутњавом силном изађе својем
Насељу тавном утвара пушта,
Те трже своје големо копље.
Неподоба је ко поноћ била,
Из страшног ока огањ јој си'о,
А глас јој беше ко тутан грома.
Фингал си спусти убојно копље
Те гњевно рикну из грла бела:

„На ветрима, на крилима
Неуморних слугу твојих
Бежи, сине ноћи глуме!
Или што си дош'о к мени
Са оружјем твојим страшним?
Не бојим се твога чина
Клет-утваро црне Лоде!
Од облака оклоп ти је,
Од муње је сабља твоја —
Али зато не бојим се,
Не плашм се твог двобоја!
Погибијом гњев ми прети
У невид ће те однети,
Зови дакле слугу твога
Па беж' испред лица мога!“

Неподоба риком риче:

„Што ме гониш са насеља?
Селена се мени клања,
Ја управљам судбом боја,
У прах пада сваки народ
Од погледа једног мога.
Мој уздах је вихар смрти,
Ветрови су слуге моје,
А од мене буре стрене,
Још од једног даха мога
Мора се са небом лене!“

Фингал грми: „Зао душе,

Шири крила, па одлети!
И кани се твога лова
А на сина Комхалова.
Јесам ли из сента свога
На рудине твоје дош'о?
Јесам ли ја с облацима
С војном својом на те пош'о?
Шта се претиш? Заман претње!
Заман трзаш сабљу твоју:
Бре запамти, никад нисам
Измицао ја у боју!
Па владалац Морвенаца
Зар од тебе да се плаши?
Од копаља твојих худих
Не узмичу синци наши!“

„Беж', Фингале, бежи дома,
Од ужасног бежи грома:
Е у руци буре носим
А народе буром косим.
Краљ од соре, чувен Фротал
Под заштитом мојом стоји,
Као плева расуће се
Сви војници пред њим твоји.
Фротал с' мени само клања,
Па ја сам му у помоћи,
Војска ће му Кариктуру
Сву затрети ове ноћи.
Беж', Фингале, бежи дома,
Испред мога дршћи грома!“

Рече и сабљом потегну грдно,
Те чином својим ближе му ступи.
Ал небојазно Фингалу стоји
И тргнув своју сабљу убојну
На утвару је јуначки пош'о.
И добре сабље ковача Луне ¹⁾
По околини зачу се звекет,
Те од варница челника тврда
Засину страшно сециште Лоде.
Тад утвора се у облак зави
И растопи се обличје њено
Ко ступ од дима у лакој зраку,
Што га детенце палицом шиба
Када из пећи на поље јури.
Утвара цикну, те посадив се
На крило ветра далеко прну.
Ал Инистона задрхта страхом
Од ужаснога утворе цика,
А на широком дебелом мору
Заустави се вода од страха.
Војска Фингала од грдне хуке
Тргнув се из сна, на ноге скочи
И убојнога копља се лати. —
Опасност прети, мислила ј' војска,
Па зорно скочи уз свога краља
При тешкој луни плавог оружа.

— — — — Блед месец на истоку изађе,
Краљ се врати с победним оружјем.
Војска му се зарадова јако,
Но зато је ипак мирна била
Као море кад бура умукне.
Улин стаде песме да извија
А брегови одјекнуше певцу.
Али огањ испред оног дуба
Изновице забуктао силно,
Те при чистом пуцкајућем огњу
О јуначком делу причало се.
Али гњеван краљ широке Соре ²⁾
Под столетњим растом седео је
Тужећи у јаду големоме.
Кариктуру онсела му војна,
А он зорно на куле гледаше,
Жудећ' крвцу Катуде јунака,
Што га једном на сабљи победи.

Кад је Анир још у Сори влад'о,
Славан отац морнара Фротала,
Подиге се на мору холуја
Те догони морнара Фротала
До пристана Инистоне града.
Три дана је у Сарнова двори
Починуо при богатој софри
Очаран од ватрених очију
Поносите Комале ³⁾ девојке.
Љубно је, огњем горио је
Из дубине срца млаћаного,
Да си узме за своју љубовцу
Белоруку Комалу девојку.
Не шће дати Катуде девојке,
Те се роди крволиће страшно,
Док не паде Фротал у сужанство.
Три дана је у тамници лежо,
Ал четвртог отпусти га Сарнов
Са његовом лаћом брзопловком,
Те се врати завичају својем.
Али Фротал осветом гораше
Прот Катуде ваљаног владара.

¹⁾ Име ковача, који је Фингалову сабљу сковао.

²⁾ Фротал.

³⁾ Ветро-чела девојка.

Кад су већ над пепелом Анира
Горостасан камен славе ¹⁾ дигли,
Дође Фротал, да се свети краљу:
И заче се грдно крволиће
Око Сарне све до Кариктуре.

Кад зора над Инистоном плану
Скину Фротал црн штит са рамена
Те срдито затресао с њиме,
А војници на ноге скочише
Те на море очи упрли су.
По мору је Фингал, славан краљу,
Са великом силом долазио,
Те бард Тубар запита овако:

„Као јелен, с хума свога
Кад по пољу гледи:
Ко је онај чудан јунак
Што овамо греди?
То је Фингал, славан владар
Добрих Морвенаца,
Што се копљем смртоносним
Преко мора баца!
Литланд му за славу знаде,
Море крви пролио је,
Ишти мира, мој Фингале,
Да не губиш слуге своје.
Сабља му је муња с неба,
У њега су војне млоге,
Побиће нас све до ноге:
Теби, краљу, мира треба!“

„Хој Тубаре, хој плашљивче
Који тако збориш,
Како ли је, да од стида
Огњем не изгориш?
Да уступим без да чујем
Звек сабаља оковани;
Зар у тамни, да се зачу
Кратки моји дани?
Народ ће у Сори рећи:
Ступ огњени Фротал беше,
Ал сабља му већ не сија!
Тек облачак што се диже
А ступа већ нема више:
Кукавички побег'о је
И оружје скрио своје.
Не, Тубаре, ја не могу
Пред Фингалом узмицати:
Слава моја вавек века
Као сунце мора сјати!
Нек поплави целу земљу
Од јуначке крви море:
Ал уступат' ником неће,
Мој Тубаре, краљ од Соре!“

Као вихар одуздани
Јуначан се Фротал дигне,
Ал ко хучна, бесна река
Фингалова војска стигне.
И заче се љути бојак.
Око стена и кршева;
Крвопија сабља сева,
А од тутња и од треска
Дршћу сјала сва небеска.
Као киша, пред Фингалом
Фроталова војска пада;
И већ, ено, већ уступа,
У пећине већ се крије
Тако љуто Фингал бије,
Тако гњевно напред ступа.

Видев Фротал пропаст своју,
Он не мења лицу боју,
Нити пусти сузу слану,
Већ ко живи огањ плану
У вис диже сабљу ковну
И Тубара када зовну —
Ма од муке свиснут' шћаше —
Овако му бесеђаше:

„Војска моја срамно бежи,
Име ми се тамој зави:
Али ја не очајавам,
Ја ћу новој ноћи слави!
Ја не могу ледним оком
Вечну своју пропаст глати:
На мегдан ћу, на јуначки
Ја Фингала изазвати!“

¹⁾ Споменик.

Мучи! . . . ћути! . . . намера је
Као стена моја тврда,
И кренути прије ће се
Каменита она брда,
Него да ју не извршим
Већ срамно да руке кршим!
Но, Тубаре, срце моје
За девојком једном бије,
Дуж широке Тане реке
Што је нема убавије;
Арминова то јо ћерка,
Белорука дивна Ута —
Тајовита, лена гора
По којој ми душа лута.
Она мишља, за Комалом
Рука моја сузе брише,
А Комалу већ одавна,
Већ одавна сахранише.
Кад је моја чула зора,
Да сам оч'о преко мора:
Тужила је, јадовала,
У песми ме сновињала
Пред певцима кад је стала.
Па реци јој, кад се вратити,
Да не тужи лена мома,
Да ће вавек моја бити
Ако сретно одем дома!¹

Тако Фротал Тубару збораше
И одважно на мегдан се крену.
У том трену уздану неко,
Уздану горко и очајно.
То је главом лена Ута била,
Што ј' у мушко прерушена риво
У војнике Фроталове стала,
И пратила сваки коракљај му
Не плашив се боја и мегдана.
Али сада, кад онази драгог
На јуначки да се мегдан спрема:
Задрхта се, од муке претрну
А убојно од жезла копље
Испустила од страха из руке.
Мирисаву распела је косу,
Из дубине срца узданула
И љубазно погледа Фротала.
Девојка је беседити хтела,
А снага ју изневери худа,
А језик јој у оков се стег'о.

Кад је Фингал чуо барда,
Како куне, како прети,
Вас у гвожђу гњевом оде
Па ко муња, или хала
Пустио се на Фротала.
Засинуше, зазвекташе
Тврде сабље крвождере,
Ужасно је било глати
Кад стађоше да се мере.
Али дорда Фингалова
Зафијукну као змија,
Те расцени на две поле
Штит и оклоп у Фротала.
Гологлавке Фротал стоји
Чекајући смрт јасну:
Другом крају, завичају
Да му носи младост красну.

Невољнички заврштала Ута
И закука милосница верна.
Сузе рони низ млађано лице,
Па се спусти са зеленог хума
Тврдом сабљом у десници руци,
Да с' Фроталу на невољи пађе
И брани га од смрти ужасне:
Ал грмови стогодишњи густе
Не даше јој да до драгог дође.
Тад далеко вргну си девојка
Тежак оклоп и копље и кринку,
Те удари у очајан врисак
Дугом косом земљу шибајући.

Чувен Фингал саучештем велим
Гледао је белогрлу мому,
Те он спусти ђорду уздигнуту.
У очима суза му се јави,
Па сагнув се, овако збораше:
„Владаоче рековите Сорѣ,
Фингаловог не бој се оружа;
Сабља моја још се никад није

Укаљала с крвљу рањеника,
Или баш на јуначком мегдану
Побеђеног честитог владара.
Нека кличе од радости веље
Вас ти народ по широкој земљи,
А девојка, Ута милогласна,
Нек те грли и огњено љуби!
Тако младог зашт' да те сахраним
Владаоче рековите Сорѣ?“

Тако рече Фингал племенити
И већ, ено, диже се девојка
Те Фроталу крочи љубљеноме.
Дуго, немо стајаху пред краљем
Устрањени верни љубазници,
Као до два дрвета висока
На ливади зеленој и шарној
Кад лагани исподсунчаници
Уморено доле се посаде
А по лишћу на дрвима леним
Прамаљетна роса затрепери.

„Поносита Арминова ћерко,
С тога ли си, лено то девојко,
Оставила плаву Тору реку,
Да на сабљи од Фингала краља
Побеђено видиш твог јунака?
Од моћне сам руке нао, момо!
Још витеза није таког било
Да савлада твога милосника!

Славни краљу добрих Морвенаца,
Ужасан си на сабљи и копљу,
Ал ван боја прикладан си сунцу
Кроз облаке кад си сипа зраке,
А роснато и шарено цвеће
Небу дигне гиздаве си главе,
Што их лахор мирисави нија!
Да си са мном у Сорѣ, Фингале,
Бохату би теби дао софру.
Сви будући од Сорѣ владари
Чудиће се твојему оружу,
Славећ' твоје име поносито.
Од радости кипеће им срце,
Кад се сете славе вековечне
Ратоборних оцева си старих,
И моћнота Фингала владара.“

„Мој Фротале — Фингал одговара —
Твог племена слава ће се чути:

Е так вих док има јунака
Име ће им у песми да живи!
Ал краљеве, који своје ђорде
На кукавце дижу само љуте
Каљајућ' их крвљу нејуначком,
Неће никад оневати певци,
Нит' ће им од новог параштаја
Когод знати за гробове тавне.
Па кад дођу са плугом орачи
Те узору гробове им мрачне
И ту ђорду захрђалу пађу,
Овако ће за себе да кажу:

„Овде какав владалац почива,
Али име тама му покрива:
Барди га у песми не певају
Заборав му вечну крије стају.
Хајд, Фротале, почаст ми поклонити
Хајде са мном граду Инистони,
Па и Ута љубљена ти мома
Нека дође под кров мога дома.
Нека сине од радости веље
Лице наше кад зачне весеље!“
Фингал диже убојито копље
Па поносним отишао грedom.
Копије се отворише широм
На поносном Бариктури граду,
Где се лена слава отпочела.
Запеваше барди художници,
А радост по тремови заблеста.
И Улни је поневао љупко
Ударајућ' у жице од харфе.
Лена Ута замоли Улина,
Да јој тужну какву песму каже.
Поток суза паде јој низ лице,
Кад о тужној Кримори¹) девојци
Ринваловој милогласној ћерци
Из предела хучне Лоте реке,
Стаде Карил песму да пзвија.

Дугу причу и тужну и милу
Задовољством Ута слушала је.

К р и м о р а .

„Ко је онај што долази
Са оглавка што се слази,
Као облак на западу
Кад му пурпур-ризу даду?
Ил какви су они гласи
Јасни, чисти ко таласи
И љубазни, као мила
Звучна харфа у Карила?²)
То је Конал, драган мој,
Ал чело му тужно, хој!
Зар племена Фингалова,
Зар већ нема више?
Ил зашто ти с чела рука
Ту маглу не збрише?“

К о н а л .

Фингалово племе живи!
Ено чете соколова!
Као река вечног луча
С богатог се враћа лова;
Јарко сунце, што на небу сија
Од штита јој светлости добија.
Као пламен огњена је
Васнона цела зна је.
Али Даргов сабљу наше,
Радости су кратке наше.
Нашем краљу, нашој лози
Погибја вечна грози.
Дико моја, тешко теби,
Све ће Даргов да истреби!

К р и м о р а .

Као густа сива магла
Кад на тавно падне море;
Толко је у Даргова
На бродима једра нова;
Ужасном се војском диг'о,
Па, ево га, већ је стиг'о!

К о н а л .

Штит оцева дај ми мојих
Од челика дај ми тврда,
Што је пуан као месец
Кад с' укаже иза брда.

К р и м о р а .

Ево штита гвозденога,
И оружа ево твога;
Ал' Конале, дични брале,
Мене црна слутња пали;
Ко и друге и тебе ће
У гроб овај бој да свали!

К о н а л .

Ако паднем, дико моја,
Ти ми вечну кућу гради;
Па у тузи сахрани ме
На бојишту, лено име.
Сури камен, грана сува
Нека моје с ове чува,
Вавек века нек се знаде
Где ми кости труну младе.
Па ороси чистом сузом
Ока твога гробак мени.
Па кад теби, лено лане,
Из очију суза нане,
Под земљом ће, цвете вити,
Твом Коналу лакше бити!
Лена си ми, као сунце,
Љупка као росно цвеће,
Ал драган се никад више
Теби, душо, вратит' неће!

К р и м о р а .

И ја имам тврда штита,
Копља, сабље од челика:
Па не бој се, у боју ће
Украј тебе бити дика.
Збогом стене Ардованске
И планинска хучна реко,

¹) Женскиња великог духа — ²) Мушко име, љубак глас.

Збогом срне и кошуте:
Ја одлазим на далеко,
Вратити се нећу више,
Међ звездама тако пише!

... „Па зар збиља несу назад
Љубазници дошли више?
Запитала дивна Ута,
Па си горке сузе брише.
Је л' у боју Конал пао?
Да л' Кримора жива оста?
За својим, за милосником
Је л' тужила мома доста?
Та Конал је љубак био
Као сунце залазеће:
Такав дичан, красан јунак
Скоро нам се родит' неће!“
Кад је Улин Ути лепој
Опасно сузне очи,
Он до своје харфе крочи,
Па заврши тужну песму
О Кримори и Коналу.

У л и н.

На брегове тужна јесен пала,
По хумови сива магла нагли,
По рудини вијори се кољу.
Мутна река по долини хуче,
А на брегу усамљено дрво
Гроб Коналов тесан означава.
Са дрвета жуто лијеје пада
На гробницу умрлог јунака,
Кад дубоко замишљени ловац
По тужном пустињу се шеће.

Из какве си, из колевке био?
Ко су твоји прадедови стари?
Нико не зна, Конале јуначе!
Плеће твоје церовина беше,
Која никад клањала се није
Осноном вихару северном.
Ал Конала сад нам више нема,
Па ко ће нам њега да замене?

На овојзи рудини суморној
Дизао се тресак од оружја
И стењање бедних рањеника
Кад је крвца потоком потекла,
Е страшни су ратови Фингала!
Десница је вихар твоја била,
Сабља твоја ко небеска стрела
А стас висок као она стена!
Из очију огањ ти је си'о,
А убојан крик ти на бојишту
И вихар је надвикао љути,
Падали су пред тобом јунаци
Као бадаљ од палице тврде —
Силан Даргов гњевом долазаше,
Тврдо чело у боре је сабр'о
А из ока муњама је стрељо.
Потегонне сабље оковане
Врстајућ' се у бој с обе стране.
И диже се звекет од оружја
И море се стало да разлива
Од големог, силног земљотреса.
Кримора је крај Конала била
Блистајућ' се у светлом оружју,
Плавни власи, ко барјаци свилни
Летеше јој по мутном зраку.
Високо си лук си уздигнула
Те иђаше кроз најживљу ватру
За Коналом, својим милосником.
На Даргова управи си стрелу
Ал крилата, отровна јој стрела
Место бесна Даргова владара
Драгана јој згодила је лепог,
Баш у врело у срце јуначко.
Конал паде, ко високо дрво
Кад у низу са стене се свали.
Хој девојко, шта ћеш започети?
По драгана твог помоћи нема:
Бујно тече крв му из недара
А већ очи соколове склапља.
Врисну мома као гуја љута:
„Хој Конале, мој једини брале,
Дико моја, поносу и надо,
Са моје си клете руке страда!“

Хој, Конале, немој ми умрети
Немој сунце среће ми однети!
Тад Кримора на земљу се спусти
Покри драгог с власи своји густу,
Још крвавог на недра си стисну
Па од бола неизмерна свисну.

Са већ овде леже љубазници,
А около споменика њина
Дивља трава и коприва расте.
Ја сам често на овоме месту
У залађу жалосно суморном.
Лахорићи лећу ми над главом
А пред мојим очима душевним
Често ми се свете сени јаве
Изумрлих и добрих јунака. —
Снове њине нико им не буни:
Почивајте у гробници тавној
Нек су мирни вечни ваши санци!“
— „Нек су мирни! Од сад па до века!
Промучала жалостива Ута —
Мирно спајте, добра чеда Лоре!
Жалоснога удеса вам горка
Суз ним оком сећању се вазда,
А кад вихар дубравом затресе
И река се хучна зепенуши:
Дизаће се песма моја јасна
А у славу имена вам дична.
Ви ћете се из гробница дићи
И преда ме, кад вас зовнем, стати
Са големом тугом вашом црном!“

Три дне беху ту остали краљи
И велику учинише гозбу.
Ал четвртог разавише једра,
Да отплове постојбини својој.
Бурни ветри са севера ладна
Фингалсве лађе су весларке
Живо земљи носили Морвенској.
Ал утвора тајовите Лоде
У облак се црни притворила
Те за лађом Фроталу лећаше.
Пусти своје све ветрове силне
Да покида на бродима једра;
Но утвора и сад се сећала
Фингалове деснице громовне
Што ју тако нагрдила беше,
Те не смеде да нанесе квара
Бродовима преславнога краља!

Миша Поповић.

КО ЈЕ УБИЈЦА?

(Из бележака једног полицијског чиновника.)

I.

Поноћ је била већ у велико прошла.
Давно сам заспао. На један мах тргоше ме
из-а-сна. „Догодило се је — вељаху ми —
грозно убијство. Ђ. . . . Н. . . . трговац, раз-
бојнички је нападнут и у својој соби убијен.
Похитајте што брже можете.“ —

Шта сам знао чинити? Навукох брзо,
како тако, одело на се, на појурим улицама.

У л. . . . улици око куће трговца Ђ. . . .
набасах већ приличну гомилу света, оданде
из комшилука. Пред капијом наредих,
да се нико унутра не пушта. Кућа беше
двокатна. Ушав у авлију попех се уз степе-
нице на други спрат, где обитаваше трговац
Ђ. . . . Н. . . . У ходнику не могаше се
ништа видети, помрчина; тек кроз једна
врата, у крају ходника, продираше некаква
полутамна светлост. Наредих одма да се
ходник осветли, на полетех праћен са два
жандарма к оним вратима, кроз која проди-
раше светлост. Собња врата, до којих до-
ђосмо, беху пола отворена. Ступив на них,
опазих на једном крају собе, а на умиваони-
ку, свећу већ догорелу.

Ступисмо у собу, из које се одма ула-
зило у другу собу, на којој опет беху врата
пола отворена. Тамо владаше густа помрчина.
Пред вратима ове собе, а у оној првој у коју

смо већ ушли били, лежаше левом страном
на патосу један човек гологлав у спаваћем
оделу. Грозан приказ! Узесмо га за руку.
Рука му беше хладна, чело хладно, а срце му
не куцаше — трговац Ђ. . . . беше дакле
већ мртав. У десној руци нађосмо му нож
грчевито стиснут. Одмах запалисмо неко-
лико свећа, а при том забраних, да нико по
собама, бар за извесни час, не тумара. — До-
несав свећу к лицу убијенога, угледасмо му
очи отворене, чело намрштено, обрве јако
оборене. Издржао је, сиромах, велику борбу!
Испод њега беше успрене крви. Окренусмо
га на леђа и опазисмо му рану више срца.
Рана беше од ножа. — Кошуља с једне
стране сва крвава. Левој му руку нађосмо
такође стиснуту и у њој неколико пра-
менова косе. Изгледаше, као да се је убијени
морао очајно борити. Коса у руци му, морала
је бити коса са главе убијце. Песница уби-
јенога беше, као што рекох, јако згрчена.
Једва смо је мало могли отворити, док изву-
космо из ње косу. За тим се песница го-
тово механички опет затвори (ил' се је
ваљда нама тако чинило). Власи од косе,
коју извукосмо, беху дугачке и црне. Убијца
дакле беше црне боје и дуге косе. Десна
нога убијенога беше пребачена преко леве.
Коса разбарушена, сигурно од лежања. Уби-
јени не имађаше чарапа на ногама. Ниже но-
гу нађосмо му папуче.

У истој соби на другом само крају лево
од врата, пред којима беше нађен убијени,
стајаше спаваћа постеља његова. И на њој
не беше све по реду. Под јорганом као да
беше неко. Ми га подигосмо и на један мах
зачу се врисак. То беше Вилем, петогодиш-
њи синчић трговца Ђ. . . . Дете беше као
у фрасу. Дркташе као прут навлачећи себи
јорган на главу и вичући: „отац, отац!“ . . .

Наредих, да се убијени закљони, док
изнесоше дете на поље. У томе већ дође и
родбина. Још са сокака зачу се врисак и ку-
кање. Сиромах Ђ. . . . беше удовац. Пре
неколико недеља умрла му је жена, оставив му
после смрти једину утеху, синчића, кога на-
ђосмо под јорганом. И дете и фамилију
испратих са горњега спрата, како би тако
могао комотије радити.

Судећи по оделу и по целом иначе по-
ложају, убијени је морао, опазив убијцу у
другој суседној соби, устати из постеље, где
је са својим синчићем спавао, па одатле му
на сусрет поћи. Јер, прегледах свако парче
на постељи и око ње, па нигде не нађох крви
или другог каквог знака. Борба дакле није
била код постеље. По свима знацима закључ-
чих, да се је убијени баш на месту, где је
нађен, морао борити са убијцом. Убијца је
дакле морао ударити на убијеног из оне друге
мрачне собе, на којој врата беху отворена.

Обишав још једном око убијенога, опа-
зих на један мах врх одножа, који је у десној
руци имао, мало крвав. Примакосмо ближе
свећу — беше то крв. Мислио сам, да се
није убијени при борби и падању на патос,
случајно врхом својега ножа дотакао своје
крви. Правих разне комбинације, мерих сва
одстојања руком самога убијенога, у којој
нож беше, па најзад дођох до закључка: да
је крв на ножу од убијчеве ране. По што нож
не беше по више у дужину крвав, изведох
отуда, да је при борењу морао убијени убијцу
слабо ранити. Убијца дакле беше рањен.

Кад сам у овој соби учинио све што
ми је за извиђај и истрагу потребно било,
викнух каплару жандарском, да узме свећу,
те да пође напред кроз она отворена врата у
ону другу мрачну собу. Он понесе у левој
руци свећу, а у десној заштити револвер. Исти-
на, цела кућа беше опседнута жандарима,
али ипак му не замерих за ову обазривост.

Чим ступисмо у ову собу, угледасмо
многе разбацане ствари. На три стопе од
прага собњег, преко којег смо прешли, опа-

них, спустив свећу доле и брижљиво разгледајући, једну црвену пегу, која имахаше од прилике једно пет линија у пречнику. — То беше крв убијце. По целој соби више нигде не нађосмо крви.

Као што рекох, по соби беше све разбацано; фијоке отворене, периво, хаљине неке амо, неке тамо по патосу. Изгледаше као да је из ове собе по доста однето било. На једном асталу нађосмо исечену сребрну икону, а са ње поскидано и однето сво сребро. Нађосмо свилену пантљику од кандила код иконе, но не беше кандила. Једна меблирана столица у

већ исписана. Најбрижљивије покуписмо парчад; поређах их колико могох у ред, али не могох ни речнице прочитати, тек могох по сигурно извести, да је то била меница. Одмах ми паде на ум: за што да убијца и лопов цена меницу; да није можда његова?!.

На свима собама врата беху затворена. Свуда на прозорима спуштене завесе. Убијца је, дакле, морао изаћи на врата од собе, у којој спаваше убијени и у којој га нађосмо мртва. Али беше ми сада загонетно: на која је врата ушао убијца, кад је почео крађу; јер по свима знацима био сам уверен,

дих да се сиромаш убијени смести у постељу и озго покрије, па онда пустих му родбину, од које се стаде око покојника, а и по свима собама разлегати на ново јаук и кукање. Ипак нисам пропустио, а да пажљивим оком не пропратим свакога, који је дошао. Полицајац не изузима ни кога. „Он подозрева на сваког.“ То му је правило.

За у јутру беше наређен лекарски преглед убијенога. Родбина му већ приправљаше достојан погреб.

По што је још једно два сахата требало до сванућа, наредих, те се претресоме сва

Турска батерија у бегству.

крају беше попрскана неком масном течношћу. То беше зејтин из кандила. Лопов ју је, скидајући кандило са зида, попрскао. На асталу, где стајаше икона, нађосмо једно већ догорело парче цигаре са неколико палидрваца. Лопов је имао дакле времена и да пуши.

Из ове собе ступисмо у трећу. И ту нађосмо неред. На канцеларији убијенога беху све фијокице изваљене. Хартије разбацане. Изгледаше ми као да је по доста хартија однето. Сигурно беху то папири од вредности. Код ногу асталских угледамо некакве парчиће од хартије. Хартија не беше чиста —

да је лопов морао пре свега ил' започети ил' и извршити крађу, па тек онда убијство учинити. Ово ће, као што ћемо доцније видети, и само дете убијенога потврдити.

Судећи по начину крађе, на време које је морало бити употребљено, док је ово разбојништво извршено, узев у обзир нарочито колико се је морало пробавити док је са иконе сребро поскидано — ценећи велим све ово, био сам тврдогаубеђења: да је при овоме разбојништву морало радити више лица, бар најмање — два.

По што сам све по кући разгледао и прилежно, што ми је потребно било, наре-

думњива места по вароши. Нигде ништа не нађосмо. Телеграмом већ беху извештене суседне окружне полиције.

За дете ми казаше, да лежи у великој ватри, непрестано дркти као у грозници. Сироче, препало се од страха. Не могох пропустити да и њега не обиђем. Затекох га у бунцању. При свој мојој пажњи, једва могох разумети речи: „отац“, „отац“ и „пуно људи“ „страшни људи“, „нож“.....

II.

Сутрадан беше сахрањен покојник. Цела га је варош оплакивала. Свет као свет,

шта вам није говорио. Једни једно, други друго. Већина се је чудила, како је могуће да се тако што догоди у сред вароши, па су бацали сву кривицу на полицију. Ко је крив, што у друштву има убијца и лопова? Је л' томе крива полиција, ил' је криво само друштво, што у себи има таквих људи? — — —

Нарочито је било разних разговора при спровођу покојникову. Хе! мој брате (говораше један газда папуција) кад сам ја оно започео радити занат — а то је ваљда било око 1850. г. — тада нити је било оваких убијстава, нити се је толико крало (јер није ни имало ништа); а данас нема томе рачуна. Ама, и јес онда било страхота. Г. Н. член, запали чибук, накриви црвену качкету, обукао чакшире и цубе, па ето ти га кроз чаршију; за њим по десет пандура, јатагани на сребрњаци за сигавом, а ми занације и болтације, чим га угледамо, поскачемо са наших ћепенака, па темена до земље. Познати он одма рђава и непоштена човека. А био је и страхан. Цепне ти он њему 25 ама онако душмански на сред раскрића. А данас? данас све наопако; све иде горе. Младеж се јако покварила.

Можда би овај „Бир-Спака“ још и даље причао „о старом добром времену,“ да се није један осредан човек, трговац, умешао у тај његов разговор. „Ама је л' истина, рече овај, да је полиција већ похватала убијце? Тако чујем поуздано; веле, да је то један млад човек, а има и другова у овом злочинном делу.“ — „Хе, хе, и треба — рече на то оживотворени Бир Спак — ја, зар да утече? нема ја то, не даду ја, не даду.“ . . .

И тако вам се разговор водио од куће до цркве, и одатле па до гробља. Па и новине, које изађоше следећег дана, не пропустише прилику, да јаве читаоцима својим: како се је у овд. вароши догодило грозно убијство, како је похаран поштен трговац Б. Н. . . . н. т. д. . . . но, дознајемо — додају даље — с поуздане стране, да је на извесна лица пала јака сумња за ово дело и да се она већ налазе у рукама власти, која ће даље предузети што треба, да кривци искусе сву строгост закона.

Донста, сутра дан рано по учињеном убијству позатварали смо неколико лица, која су ми по занимању изгледала врло сумњива, а нису ми знала показати место, где су прошле ноћи преноћила и пробавила; али доцнијом истрагом потврено је све — били су оправдани и после издржаног затвора за скитљив протерани су у место њихова рођења.

Праве дакле убијце не беху ухваћене.

Основа нисам имао никаквих, да бих по њима могао пронаћи убијце. Још ми је остао синчић убијенога, који би могао, по нашем мишљењу, кољо тољко расветлити стазу, којом би се у овој истрази упутити могли.

Нисам одма хтео похитати са испитом детињим; једно, што беше још грозничаво, у болести; а друго, и због успомена на оца му. Хтео сам да ми исказа његова буде што потпунија. —

III.

На једно десет дана по учињеном убијству, јавим рођацима детињим, да ћу сутра дан по подне доћи, да дете испитам, те да га не удаљавају никуда од куће. — Напред сам се опет споразумео са рођацима о самоме испиту.

Сутра-дан одем к синчићу убијенога. Зваше се Виљем. Родбина ме пред дететом прими најљубазније. Ја одма започех око детета, гледах да му се умилим и за се га добијем. Дете беше врло разговорито, бистро и отворено. Не хтеде ме избегавати, већ шта више, стекох поверење у толикој мери, да сам после по сата мојега бављења мо-

гао говорити са њим о убијству оца му „оне страшне ноћи.“ —

Дете што ми знађаше испричати, беше у главном ово: „Оне вечери, говораше оно, ми бејасмо у вече на забави код моје тетке Н. Ту је била цела наша фамилија. Мој отац поседео је ту пушећи и разговарајући се до 11½ сахата ноћи. У то доба ја сам већ био задремао и на кревет клонуо. Отац ме пробуди да идемо кући. Ми се и кренемо. Врата на авлији од наше куће беху притворена, али не закључана. Кућа нам је двокатна. Ми обитавамо на горњем спрату, а на доњем неки странац агенат, који већ од два три месеца беше отишао по страним илицама. На доњем спрату не беше дакле никога. Ми се уз басамаче успењемо на горњи спрат. У ходнику на зиду светлוצаше једна мала лампа. У кући не беше нигде никога. — Слуге нам спаваху у соби код дућана, који је чак на другом крају вароши. — Отац извади кључ из цела и отвори собња врата. На астаљу у соби упали свећу, која је ту редовно стојала. Отац ми рече, да се пре него што легнем по обичају богу помолим. То учиним и легнем. После мало и отац, пошто се је свукао, стаде пред икону, која нам је више главе висила, прочита нешто, чуо сам ту и моје име, прекрсти се, па леже поред мене. Узео ме је к себи, јер док ми је моја слатка мајка жива била, спавао сам увек код ње; а сада ми је он — вељаше отац за се — и отац и мајка. — Ја сам одма заспао. Под главом ми беше очева рука.

Не знам колико је времена прошло. На један мах отац истрже силовито своју руку испод моје главе. Ја се тргох и полугласно викнух: „отац“, на што ми он онако у мраку одговори: „ист“ т. ј. да ћутим. Он се попе уз кревет онамо, где стајаше на зиду оружје. Одатле сиђе полако, запали свећу, која је на астаљу до кревета била, па са свећом пође к вратима оне друге собе. Мој отац држаше у левој руци свећу, а у десној — го нож. Ја дрхтах сав од страха у кревету. — Тек што је мој отац једно два корака корачио, а она се врата собња отворише. Наступи ужасан приказ. Један човек са подужим ножем у руци полете мојем оцу на сусрет. Мој отац повика: „лопови“, ал' више не мога изговорити. Онај га човек беше стегао за гушу. Ја вриснух: „отац“, па падох главом у јастуке; не знам, шта је даље било. Чини ми се, да сам се био увио јорганом. Чух као кроз сан неке очеве речи, али које, не знам. Нешто груну о патос. Бејаш изван себе. Као да се је нешто шапутало. Чини ми се да је више људи било. Неки су долазили и до кревета, на ком сам ја лежао. Не знам шта су хтели. О! камо срећа да су и мене убили. Шта је даље било не знам. — Тек после неког времена чуо сам јасан разговор у соби. Двоје јорган са мене. Ја дрекнух — то беху неки солдати, ваљда жандари. Миловаше ме, храбрише ме, да се не плашим. Оца више нисам видео. —

Онога човека, који је мојега оца убио, врло сам добро видео. Ала је страхан изгледао. Могао бих га и сада познати. На глави је имао црн, низак шешир навучен на чело; очи му беху црне, а јако светле и страшне, имао је дугу црну косу а и браду. Од одећа, мислим, да је имао на себи прслук без капута, или какав кратак утегнут капут (сигурно „блуса“). Остало нисам могао упамтити.

Ово што ми дете исприча, беше за опис убијце доста. Ја већ себи уобразиох према причању детињем слику убијчеву. Чисто ми се чинише, као да сам ја негде такво лице видео. Употребих све силе на посао; али залуд цео труд. Одма закључих, да се је убијца морао за неко време из ове вароши укловити.

О овоме догађају известих моје колеге

„полицај-комесаре“ у најближим пограничним местима суседне нам државе. Ми један другом чинимо услуге — јер обојима једна је цељ.

На једно два месеца после овога догађаја, добијем одговор од једног мог познаника, колеге, из једне од оближњих вароши, да је прошлех дана долазио у њихову варош један човек у немачком оделу, црне боје, дуге браде, и нудио неко сребро на продају. Сребро је било у комадима, сигурно од каквих кашика, кандила, и т. д. Да ли је и коме је сребро продато, није могао сазнати, а одма је тога дана и самог тог човека нестало. Код све воље и пажње, мој колега није могао ништа ухватити.

Међу тим, ово што ми је јављено, било је за ме доста. Крађа сребра и сребрних ствари није била ни у овој, ни у оној вароши још по одавна. Сребро то, дакле, није могао нико други продавати, већ убијца трговца Б. Убијца се је дакле морао натраг вратити. Ја очекивах сваки дан, да амо у ову варош пређе. Обратих најбољу пажњу, па опет ништа.

IV.

Кад сам чинно онај испит над дететом о учињеном убијству оца му, ја тада запретиох свима укућанима и родбини, да о томе ником ништа не казују. Али жене као жене. Не треба вам добош. Већ после три месеца знала је готово цела варош испит детињи од речи до речи. Ово пак није било ни најмање за оправдање, и могло је стати главе детета.

Једнога вечера будем брзо позван родбини покојниковој. Имам тамо шта и чути. Синчић покојников исприча ми готово у страху, како је он тога вечера, враћајући се већ у сутон из школе кући, видео једног страног човека, како је непрестано за њим ишао, и кад је оно ушло у авлију, да је тај човек застао и за њим по дуго гледао. Док су укућани на поље истрчали, човека је тог нестало.

Тај човек, причаше дете, имађаше на себи црне немачке хаљине, беше црн у лицу, имађаше кратку францеску брадицу. Из ближе га нисам видео, па га добро нисам могао ни уочити.

Ово не беше нико други, до убијца трговца Б. Он се је дакле с пута већ био вратио. Сигурно је разабрао за верну исказу детета покојникова. Бојао га се, па ваљда је наумио био, да поред оца и дете укловни.

Са своје стране наредих, да се највећа пажња на дете обрати. Међу тим ја оставих у канцеларији све послове на страну, па се зарекох, да у најкраћем року морам ући у траг убијци. На један пут повох обилазити све каване, распитивах за странце, који су у варош од скоро дошли, па најпосле стадох по чешће посећавати само једну кавану. То беше з. кавана. Ту се је цео дан и целу ноћ картало. Било је ту пропалих трговаца, истераних ђака, глумаца и т. д. Кад год сам дошао, седео сам у ћошку, пио сам каву и читао новине. Изгледало је као да нисам обраћао пажњу на никог, а међу тим ја сам критичким оком пропраћао сваки миг сваког појединог госта. Ретко ме је ко познавао. Са кавацијом стајао сам у поверљивом одношају. Обично ми је причао, шта је ко прошле ноћи код њега на картама изгубио. Код њега су долазила и „виша господа“, па су се по целу ноћ картала. Неки су долазили са пуним џеповима, па у зору празни кући ишли, а неки опет обратно.

Једнога дана јави ми кавација, да се је прошле ноћи са његовим обичним гостима картао и један човек, који као да је странац. Овај је изгубио 50 дуката. По опису изађе баш онакав, како ми га дете означиваше. Од каве-

ције разумедох, да ће и идућег вечера опет доћи на картање. Баш то беше згодна прилика да га познам. Кавеции нисам ништа говорио. —

Идућег вечера дигнем се и ја на картање. Собом поведем и мога колегу П. . . . Удесисмо план. У сепаратној собици за картање нађосмо све саме странце. Већ беше поноћ, играли су, па је по некима нестало новаца. Једва нас дочекаше. За астал седеше један трговац из Беча, мој друг, а наспрам њега онај странац, о коме ми јутрос кавециија говораше. Ја седох до овог последњег, да га могу баш онако око у око посматрати. — Игра се започе. Играли су једно по сата. Мој друг добијаше. При овом игрању мени паде у очи: да мој сусед врло тремо миче левом руком.

Хтедох да учиним пробу. Овоме странцу, што сеђаше до мене, направих цигару и пружих му је у десну руку; он је узе и поче је палити. Мој друг баш уграби ту прилику, те подели карте. Сусед мој привуче к себи карте, на њ беше ред да бије. Мој му друг викаше да почне; мом суседу пак беше заузета десна рука, јер у њој држаше и запаљиваше цигару, а ја на то повиках гласно: „господине, удрите левом руком“. Он и опет оклеваше, а ја на то још јаче викнух: „та удрите, за бога, ваљда нисте рањени“. —

Мој сусед, странац, побледи. Чисто се збуну, не знаде да отпочне игру. Да бих то забашурно, викнух келнеру да нам се донесу чајеви, а мојем другу намигнух да настави игру.

Пред собом дакле имађах убијцу. Покојников нож беше га дакле у леву руку ранио.

Поседесмо још мало, па се ја и мој друг кренусмо кући. Мој колега међу тим већ беше уговорио сутра дан састанак са убијцом у једној од првих кавана варошких.

V.

Сутра дан, јавих родбини убијенога Б. . . да се дете тога дана по подне, никуда од куће не удаљава, већ да чекају на мене.

Чим сам ручао, тек што је избио један сахат по подне, дигнем се кући, где обитаваше Виљем, синчић Б. . . . Онако с ногу, позвах дете да са мном иде, што оно одма и учини. Не казах родбини куда ћу с њим.

Дођосмо у кавану код К. . . . Седнемо за астал, где беху новине за читање. Поручих каве. Детету дадох једне илустроване новине, да се сликама забавља. Мало за тим дође и мој друг. Седи и он код мене. Питаше ме одма за „онога“ странца, који не беше још дошао. Погледом му казах, да је ово дете синчић Б. . . .

После од прилике десет минута удари на врата и странац. Ја чисто претрнух. Не беше нас одма спазио, па седе за један астал на другоме крају каване. Обазре се свуд у наоколо и угледа мојег друга, поздрави га и позва га к себи. Ја шапнух другу, да он њега доведе за овај астал, где ми бесмо. Мој се друг диже и оде к њему. Мало за тим упутише нам се обојца. —

Ја управо нисам знао ни сам шта да очекујем. Имађаше наступити озбиљан тренутак. Само ми је још овај начин остао, да убијцу ухватим. И нисам се преварио.

Друг мој и онај странац приђоше ми к асталу. Мој ме друг представи као члана синоћне забаве. Странац се са мном рукова. Он стајаше, а ја сеђах. Хтедох тако да му глас при говору са мном буде јаснији. Дете, које сеђаше поред мене, и не окрену главе на све ово, што се је око њега дешавало, оно се беше задубило у неку слику на хартији, којом се беше и заклонило тако, да му странац није ни могао угледати лице.

Ја за тим заподех разговор са странцем. Говор беше о његовом провођењу по овој ва-

роши и. т. д. На један мах поче ми и странац одговарати, гледећи час мене, час остале госте по кавани. Глас му беше громовит, крупан. — Но тек што је од прилике једно три минута говорио, а дете пусти новине на астал, загледа се по добро у странца, задркта па повика јасним гласом: „Тај је убио мога оца“, и паде, као у заносу, мени у крило. Наступио беше озбиљан час. У том истом тренутку, кад дете сво изговори, странац се сав блед у лицу сурва на столицу крај мене.

Два жандара улетеше у кавану, ја им показах странца, па им општро викнух: напред с њим. Дете предадох мојем другу, који га је после родбини одвео, а ја се одма упутим у канцеларију, оставив за собом зачућену публику, која је дунком испунила каванску дворану.

Дошав у канцеларију, претресем одма странца, који дошав себи и опазив где је, стаде беснити и псовати. Мишљах, проћиће му то, умириће се, кад је само у нашим рукама. Претресох га до голе душе. Нађох му по џеповима неке папире, три лажна пасоша, 30 дуката које у злату, које у банкнотама, и један мали џепни револвер.

О самом делу не хте ништа признати. На постављена му питања одговараше доста заплетено. Апеловаше на личну безбедност, на своје право, говораше да је од полиције нападнут и. т. д. . . . обични лоповски вицеви. — Послах га у затвор, а ја остадох да прибирам доказе за сутрашњу истрагу.

Сутра дан сам отпочео ислеђење. Убијца се зваше Карло Хубман, родом из Тиролске, стар око 35 година, при у лицу са малом брадицом, очију црних као и косе, обрвавеликих најмурених, средњег стаса, у одећу немачком, салонском. Знао је говорити талијански, немачки а прилично и српски. Одређеног баш занимања није имао. Био је и штампарски раденик, и касарин и стругач. Око пет година провео је по Банату и Срему у Аустрији. У овој нашој вароши живео је пређе свега 6 месеци, а то му је било довољно, да сазна место, спреми план и учини убијство.

На првом испиту убијца Карло не хтеде ништа признати. Износисмо му доказе, убеђивасмо га и опет ништа. Најзад на суочењу са синчићем покојниковим признаде. Чуђаше се како га је дете могло тако добро уочити. Не хтеде исказати план и начин, на који је у кућу убијенога ушао и како је убијство и крађу извршио. Признаде, да је имао саучесника, али их не хтеде проказати. На ово злочином дело навела га је, вели, жудња за новцем, хтео је комотнији живот. За убијеног чуо је да има новаца. По учињеној крађи пало је на сваког по 200 дук. Он говораше, да није знао, ал' можда није ни хтео исказати, колико је новаца свега покрадено. По извршеном убијству над оцем, он је, вели, био мњења, да се и дете удави, па је у тој цели и долазио до кревета, на коме је синчић убијенога лежао, али му остали другови то нису дали. Да је, вели, тада ту срећну мисао извршио, он би данас био слободан човек. . . .

*

После пет недеља били смо са истрагом злочиного дела готови. Убијцу спроведосмо суду и оптужисмо га као убијцу и разбојника. Суд га стави под суђење поротнога суда, и порота га једногласно осуди на смрт.

Након две недеље имао сам „част“ повести осуђеника на губилиште. Није ни најмање очајавао. Готово је био бесан, псовао је и грдио све на свету. Није оставио ни небо ни земљу на миру. На месту губилишта исмеваше свећеника, који му држаше „проповед“, да се врати са грешнога пута, којим је пошао, те да се у последњем часу покаје.

Кад би пресуда прочитана, измакосмо се од њега. Четири пушчана зрна закитише прса убијчева, и ми готово још пола минута слушасмо његово безбожно режане и потмулу вику, док му се најзад трупина не сруши на земљу.

T. J. M.

ДАН И НОЋ.

Роман од Виљема Јензна.

Кад тако склопим веће, па ми је тако јасно пред очима, мислиш, јуче је било. Чисто и сад осећам на већама јулску припеку, чисто и сад идем кроз широку капију. Са улице пири промаја, па ми развејава косу на челу. Осећам, како ме испод лаке хаљинице леђима сву језа пролази, те ја из хлада брже боље на сунце, па онда опет брже боље са сунца у хлад, не би л' ме опет та чудна језа промишља.

Ал' најпослед ми се и то досадило, баш као и Марта, она грдна лутка, и књига са мајмунима, што, окрећи је како ти воља, мајмуни се све клибе на тебе. Те тако хајд' ја на сокак.

Бога ми, свега се тако сећам, као да је јуче било. Баш је право чудо! ја сам још толико година живила у истој кући, у истом сокаву, па сам зацело на припечи и омари толико пута стојала пред капијом; ал' за чудо, сад га се само сећам, па никад ми то све није било тако јасно, као данас. Да богме, кад бих хтела, да кажем, или боље рећи, да пишем, шта је то управо било онда тако необично, а ја, бога ми, не бих могла ништа прокљувати, што није онда и данас било ама баш сасвим једнако, јер за чудо, у мом месту нит се од детињства ми променуше куће, ни људи, па сам чешће чула, ни од њиховог детињства не. Онда сам могла имати својих седам година, данас ми је двадесет, дакле три пут толико, па сам поред свег тог још онда толико којешта преметнула преко главе. Ал' већ о том ће бити доцније реч; свашта иде својим редом.

Пишем ја дакле онда пред капију, па гледнем сокаком лево, десно. Сунце стоји управо према темену, малчице само на страну, те се поред кућа пружила калдрмом узана пруга хлада. Са калдрме одоше ми очи у вис, те ми сад ту први пут паде у очи, како, боже, те куће преко, тамо горе смешно изгледају. Све неки стародреван забат — онда до душе још нисам знала за ту реч — са неким степенастим рашљама и зупцима, па жућкасто окречени. Сећам се врло добро, како сам се бацила била у мисли, да л' може ту, боже, мачка да скочи са једног зупца на други; па сам хтела баш да пазим, да л' ће моћи.

Ништа друго, него је баш била недеља после подне, тако је сав сокак чисто изумр-о. Живе душе нема на сокаку, а на прозори се нико не промаља, свуда капци затворени, а завесе спуштене. Само матори жућков лежи на једно двадесет корака на сред сокака; пружило се, па на сунцу спава. Оматорно је, сирома, па је већ пола ослепио и оглувио. Ја не знам куд ћу од радости, кад видим да ме се боји, па кад тек ћипи што брже или управо рећи, што лакше може, па тек климата главом као луд, па одрамље. Брже боље покупим и сад са земље неколико камичака, па се узмем за њим хитати, да га поплашим и крнем. Ал' сад ил' га ја нисам погодила, ил' његова кожа више не осећа. Ал' онда бих дала мислим — своју нову хаљиницу са себе, само да могу да нађем какав повећи камен, па да могу да га отерам. Да на том сунцу и омари њему приђем, то не смем, јер ми је

мати рекла, да деца поцрне од сунца руке и лице, па да буду гадна. Те тако мислим ја, савиће ваљда отуд иза хошка каква кола, па ће управо на жућкова. Онда он мора или устати, па ћу му се ја смејати, ил' ће га кола прегазити, па ће он остати лепо мртав на сокаку, као год и она комшијина керица, што је тако исто прошла. А ја сам право рећи, баш мислила, прегазити га, па сам већ научила, чим ми мати дође кући, даотрчим горе, па да јој кажем: „Узми само, мати, жућкова прегазила кола, па је сад мртав. Је л' ти га жао?“

Увртила ја себи у главу, морају нанћи каква кола, па за то останем у хладу, што се све већма и већма ширио, па непрестано погледам на преки сокак. Ал' кола ни од корова, но место њих, ето ти уја-Миковца. Ишао је увек лагано, па и у сред лета вазда са кишобраном и каљачама, те га никад не чујеш кад долази. Увек сам му се за то смејала, ал' сам га се опет и бојала, јер тек у један пут ето ти га њега иза мене, а ја и не сањам. Лети иде обично у сивим хаљинама, па већ и коса и брада му пође да добија боју од капута му. Ал' зими увек носи бунду, па му је и срце и душа, да ми тек изненада натрашке са њеним длакама пређе преко лица, па ме сву изгребе, те да све јаучем. Једаред била баш и мати ту, па ће му рећи срдито: „Ти ћеш ми са својом шалом још и сво лице у Јулнице покрварити;“ а ујак ће на то: „Ако се у твоје мазе ништа више не да покрварити, онда се већ можеш умирити. Глатке ће образине све те мајкине лутке добити и доцније, а можда би за њих било боље, кад би их још од колевке чешагијом рибали.“

Сећам се, да сам од то доба страшно мрзила уја-Миковца, или, како га у кући зваше, уја-доктора, па, сећам се врло добро, кад год би ми после протр-о лице својим рукавом, а ја одмах удри у плач, па трчи матери, па тамо се јадај, како ме страшно боли. Шта више, кад је он већ отишао, а ја узем једну иглу, па њоме рашчешем чело и образе, тако да се чешотина лепо видела. Онда отрчим матери, па јој покажем, а она ме пољуби, даде ми колача, узме ме за руку, па онако љутита са мном управо доктору. Још и сад као да ми је пред очима, кад му моја мати ражљубена и сва дркћући узе пребацивати, а он се полако подиже од својих дебелих и старих књижурина, па ће јој рећи онако, као што он то већ уме: „А шта си, бога ти, узела туда урлекати; та ваљда се том твој мајмуну још не ради о глави. Још не можеш да се одлучиш, да не зипараш, а ја сам те већ толико пута поштено провоштио, кад си и ти још била тако размажено штене, као ето и ова овде. Оди-де, бога ти, Було, мало овамо.“ Мени је име Јулка, а мати ме обично звала Булијета, па то ми је долазило много лепше и „отмјеније“, а сад ујак, по свој прилици да ме само једи, начинио простачко „Була“. „Оди-де, баш да видимо —“ Ту узе са столице рукав од бунде, па трљај њиме по мом образу, тако да и ја и мати цикнусмо. Онда ми стиште главу својим дугим, узаним рукама, добро ми разгледа лице, па ће онда рећи:

„Но, видиш ли сад, Маро, да је још где год огребено? Немој ми ту ваздан гакати, као гуска за своји гушчићи, па се немој дати вући за нос од тог балавог дерштета, јер тиме само показујеш, да има право што те држи за тако глупаву. Већ ти лепо отиди кући, па јој људски прочеши леђа. Ил' чекај — ти то опет нећеш урадити, као што ваља, за то ћу ти ја уштедети ту муку, па ћу одмах почети — за таку ћушад приличе само ћушке.“

Па ту ћуш' отуд, ћуш' одуд са својим белим ручицама. Ја се нашла у неприлици, па се ни не заклаках, а ујак ми опет седе за свој писаћи сто, па нас више ни не погледа. Опомињем се да како, да сам се још више на

матер љутила, него на њега. Молим вас, и она се пренерзила, па не вели ни речи, већ ме узе за руку, па хајд' са мном кући. Код куће ми дала још више посласница, па ме пита, чиме сам се ја то огребала, па ме узела љубити, па све плаче; ал' код оца није могла да изради, да нам ујак више не буде кућни лечник. „Та он, Маро, већ од толико година не долази у кућу као твој брат“ рећиће отац тако одлучно, како га већ одавна нисам чула, „а зацело неће ти бити криво, ако би се, сачувај боже, ти ил' Јулка разболела, да имате најбољег лечника у свој вароши. Молим те, промућкај мало главом, па немој да ту ствар пренаглиш на грдну штету и твоју и детињу.“

„Пренаглиш,“ тако дрску реч још ми никад није отац рекао матери, те ја зачуђено погледам на матер. Ал' она од грубог братовљевог понашања још никако да дође себи, а уја-Миковца — ја би га од то доба, кад сам сама са матером звала уја-зливовац — остао је и надаље кућни лечник, па ће сваких четрнаест дана тек мало сврнути нама, да види, да л' није, вели, когод покварио желудац од силних посласница.

Кад сам дакле то после подне на припечи спазила уја-Миковца у сивом оделу и каљачама, где сави отуд иза хошка, хтедох најпре да побегнем под капију, јер ми никако није ишло у главу, да ће ту бити какве радости за мене, ако се састанемо. Ал' не знам ни сама, како је то било — доста тога, другда бих сасвим иначе учинила, но што сам урадила то после подне. Сад ми долази као сан — ал' доста тога, остала сам под капијом, па ми од једном севну у памети, да га задржим, па да га питам, зашто он мени све тако гадна имена издева, и зашто он мене баш ни мало не воли, и шта ја треба да радим па да ме заволи. Мени тако дође — откуд, не знам ни сама — кад га тако видех где сав у сивом иде полако по калдрми, па не гледа ни лево ни десно, већ се замислио, а мени први пут у веку паде у очи, има тај наш ујак нешто необично у себи, нешто сасма друкче, но у других људи у вароши. Па шта више, дође ми, да је поред све своје седе косе лепши од других. Срце ми оде лупати, па бих не знам шта дала, да ме нешто узме за руку, да ме пољуби, па да каже: „Ти си добро дете, Булијето, па те ујак и воли.“

Дође ми, да он то може лако и урадити; та данас сам први пут обукла плаву хаљиницу са первазом од нојевог перја, па имам и шешире са споменком, па и мати кад је пошла са оцем у шетњу, запитала га је, да л' је он још кад год видно тако што год лепо, па се бар шест пута за мном осврнула. Могла сам дакле слободно, да се мало ослободим, па да му препречим пут. Ал' он ме опет зато није приметио, спустио главу, па гледа свог пута, те га ја ухватиох за руку, па му страшљиво прошанутах: „Уја-Миковца!“

Никад још нисам видела тако лепих очију, тако дивних очију, тако особитих очију, као у ујака, кад их на мене подиже, управо рећи, кад их на ме спусти. (Лажеш, хуљо, видела си их!) У других људи, што ми долазише оцу, ил' што их виђах на сокаку, па и у очиним, читаш у њима све неки посао, све неку журбу. Каткад се засмеју, ал' онда опет читаш у њима разуверење, јед и љутњу, ал' поред тога увек и неку журбу. Тако сам их највећма и волела, јер чим тога — што је дабогме ретко било — нестане, а очи су им одмах малаксале, без израза, баш као кад гледаш кроз празан прозор без цвећа и завеса у празну, голу, окречену собу. Ал' кад ме уја-Миковца то после подне погледа, а мени дође, мислиш гледам у плаво небо, ал' не у тако плаво, јасно небо, као што је сад над нама, него као кад се сутон по њему разлива, па се огледа у тихој дубокој води, а ти га гледаш у њојзи. Тако ми дођоше очи у уја-Миковца, кад их први пут боље погледах, те

му још јаче стискох руку, па ћу му још једном пришанути: „Уја-Миковца!“

Као да сад гледим, како ме је неколико тренутака мерио од главе до пете, усне му се све више и више растежу у подсмеј, па ће рећи: „Но, Було“ — чим сам чула „Було“ а ја одмах испустим његову руку. — „Но, Було, та од тебе твоја слатка мама начинила читаву комедијашницу! Сад још да имаш каквог мајмуна у црвеној реклији, па онда можете одмах на вашар.“

Ја сва поруменила. Ма да га нисам добро разумела, ал' му видим подсмеј на уснама, па од чуда побегнем под капију. Ту станем па повикнем колико ме грло носи:

„Право је мати казала, да си ти матори, гадни уја-зливовац.“

Баш ми је мило, кад сам видела, како му се лице при тим речима сасвим променуло. Дође ми сасвим озбиљан, а очи разрогачио на мене.

„Було, ходи још један пут овамо!“ рећи ће ми. „Имам, да ти нешто кажем.“

„Да, ваљда сам луда! Да ме опет тучеш, као онда. Уја-зливовац! Уја-зливовац!“ вичем ја.

Кад ми рече „нећу,“ а ја му погледам у очи, па морам, да му верујем, па ма да сам га мало час мрзила горе него икада, опет некако, хоћеш нећеш, мораш да му одеш.

Он ме узе за руку, премери ми моју плаветну хаљиницу од горе до доле, па ће ми рећи мирно и озбиљно:

„Баш сам сад видно Љубићеву Милку. Има хаљину од беле свиле, па са плавим ишарана. Па то је много лепше од твоје. Ти се поред ње не смеш ни показати! То је, бога ми, штета, па и твојој мами биће врло жао. Ко год вас види, сваки ће казати: лепша Милка него Јулка. Ено је, стоји одмах тамо на хошку од Јовановског сокака. Иди Було, па нек ти Милка покаже своју хаљину.“

Ту ми пусти руку, па се не окрете, већ оде управо калдрмом, а каљаче по калдрми лупају, као да когод срце чорбу, ја бар не знам како друкчије да кажем. Ја стала, па гледам за њим, колко се могло кроз сузе. Ал' опет сам смотрила, да ми ујак испод сивога летњег капута носи своју поштену гуру, као што то већ прави уја-зливовац, као и сви други зли људи, о којима сам чула, и што сам их видела наиртане, управо морају и имати.

„То мора да је рђав човек, што има гуру, утуби то Булијето“ рекла ми је мати више пута „па се узми добро на ум од оног, од кога је већ бог ушур узео.“

„Право је мени мати казала, да ти имаш и гуру. Уја-зливовац, уја-зливовац!“ дерала сам се колко сам могла за њим. Ал' он ни да главе обрне, те после неколико тренутака стојим опет сама под капијом као и пре. Жућов се још једнако сунча напред сокака, па спава, ал' сад ми је већ све једно, а дошла кола, па га потерала ил' прегазила, а не дошла. Ја сам само то мислила, како то, кад је уја-зливовац нама долазио, а ја бих бог зна шта урадила, само да ме подигне, па да ме пољуби, а сад бих пукла од чуда, да се нешто врати, па да то и уради.

Па онда не могу ја шта. Морам да подерем моју нову хаљину од горе до доле. Видим ја, морам се ја дошуњати до Јовановског сокака, па да видим како се то Милка Љубићева накинђурила. Пођем неколико корака, па се опет вратим. „Од кад је већ мени мати рекла, није за мене да се дружим са Љубићевом Милком. Она је трговачка ћерка, а ја сенаторова, а трговац, ма да је како богат, опет је тек нешто просто. Па онда како је и то простачки, изићи у недељу после подне тако накинђурена на сокак, да се девојка покаже. Тако што може учинити само једна простачуша гркиња. Најбоље ће још бити, да ја сасвим раскрстим са том Милком Љубићевом. Мати би се томе јако радовала!“

Од како ми ујакоде, све је око мене пусто и празно. Одем на кухињски прозор из авлије, па вичем: „Роксо! Роксо!“ Ал' Рокса сигурно се извукла, једва је дочекала, да јој оду господин и госпођа. Ја сва поплаветнила од силне дреке, ал' у кујни се нико и не миче. Ни у свој авлији колико је дуга, нигде живе душе. Најпосле манем се дреке, па као мислим у себи: „А, чекај се само, док мати дође, казаћу ја већ њој да је Рокса отишла, а није је ни питала. Казаћу ја већ њој. Ал' напослетку шта ми то сад помаже?“ помислим у себи, па седнем на руду од неких изврнутих колица поред зида, те тако мислим по својој памети.

Управо рећи, мислим тако у себи, друга деца, што сам их токо реди гледала са прозора, како шврљају по сокаку, и од којих ме је мати непрестано одвраћала, њима, бога ми, мал' те није боље нег мени. Где ће, боже, сад бити? Па шта, боже, сад раде? Зацело се сва деца скупила тамо на велику пољану пред капијом, па се лоптају, па се играју жмуре, а ја сад седим сама у авлији на руди, па једва чекам да прође после подне — тако ми се отегло — не могу да дочекам вечеру, па да легнем. Па шта ту управо и има да ми се допадне? Гостинску собу горе са грдним сликама у златним оквирима и са кадиџи-канабетима — та знадем је већ у прсте. Па и књигу са мајмунима и таблице са сликама, а тако исто и кухињу, што сам је добила о рођендану. Остала ми још Марта — лутка са црном косом и плавим очима. Ал' њој сам још јутрос обукла свечано руво, па сам јој казала, да ћу после подне ићи Милци, па се тамо играти. Ал' она се и не миче, па и не реже ни у шта, што сам је грдила, псовала, тукла, па је најпосле заједно са свечаним рувом бацила у хошак. Баш сам тврдо наумила, нећу је ни погледати, док ме не моли за опроштење.

Видим ја најпосле, нема ту ништа, него ако хоћеш, да ти не буде дуго време, а ти мораш лепо устати, па Милци Љубићевој. Устанем, ал' онда опет као мислим у себи: та нећу њој ићи, па ма ме главе стало. Ако она мени дође, е, то је што друго; ал' да ја, сенаторова ћерка, идем једној грчкој простакуши, а, то тек не иде. Па онда још, она, каква је, још ће се ту кочперити и шенурити са својом белом, свиленом хаљином, па ме тако само понижавати.

Та ма целог свог века не знала шта ћу од дуга времена, ал' Милци нећу ићи. Од љутине пуне ми очи суза, па како сам устала, то нећу сад да седнем, него се упутим кроз дугачку авлију, па кроз отворен чардак, те на дашчару. Била је газдина од куће, што је живио испод нас. Ту су балвани, даске и скеле, све разбацано и растрвљено, а између њих иверје и гризине и мање и веће цањуге. Тако недељом и радним даном, кад се тамо више не ради, дошла би тамо чешће пута, па

бих од пањева и дрвећа правила куће и свакојаке скеле. Мати ми забранила, да одлазим тамо и у радне дане, за мене су — вели — калфе сувише „ординарни.“ Ал' данас ми се ни ту не свиди, па кроз дашчару одем управо у башту.

Све куће у нашем сокаку имале башту. Њој си могао доћи тек преко бар једне авлије ако не две (код нас је била дашчара место једне авлије). У читавом сокаку наша башта била најлепша и највећа. Од комшијске дели је нека црна ограда са нашараним јабукама и бресквама, те нам нико у њу ни да присмрди. А тамо у врх баште отегла се нека грдна ливада, а измеђ њих поширок насип са живим

бољем цвету, као код нас при крају маја. Црвене, плаве и љубичасте сиринге тако се испреплетоше, не можеш скоро да видиш од њих листа на дрвету. Измеђ њих се жути смедеревка и бела калина. Грдни цбун од црвене дивље ружице промолно се кроз зелене шушњарке, па чисто пламти од врха до стабла, као каква огњевита пирамида, а гране му се изгубиле у зеленилу.

Бога ми је ретко било, да се ја наканим у башту; а не знам управо ни зашто сам тамо дошла, и шта сам управо рећи тражила у башти. Сеницу сам знала кроз и кроз, а и бакарног Тритона, што је већ сав позеленио. Па онда ту је тако досадно. Чула сам додуше,

да је то нешто страшно лепо, и да су нам други за то увек завидили — мати би о том вазда презорно говорила, читава та комедија ту — вели — само смета, ми ћемо то, вели, пре свега уклонити, па ћемо метнути што год далеко господственије — сви су нам рекох, завидили, ал' ја, бога ми, нисам никоме завидила, па за то нисам ни знала, шта тражим ја управо ту у башти. Одем у миљак, па гледам кроз плаветно стакло: сва дрва, шипражје, земља, све се плаветни, а небо је два пут плаветније но обично. Онда опет гледам кроз црвено окно, па кроз жуто, па онда устанем, па мислим тек тако у себи, на што управо после подне у недеље и шта ћу и ја на свету.

Уједан пут ми дође, данас, боже, као да је сасвим друкче но иначе на свету, некако особито, некако чудно; никад још није тако било. Знаш, то је још онда било, кад сам стајала на сокаку пред капијом, па кад сам у једаред видела онај забат, а уја-Миковац тек се помоли отуд иза хошка у свом сивом капуту. Дође ми то као неки сан.

Можда је свет тамо на пољу иза нашег зида, авлије и баште, можда је и био баш така, као што ми мало час дође. Да л' се, нешто, може да види преко целог света, кад се тако изиђе из баште? Та ми мисао пројурити кроз главу, те ја потрчи, колико могу на насип, можда ћу тамо наћи какву одушку у шушњарку.

Иза плота пружи се, као што већ рекох, грдна цветна ливада, а у њу прелазе и комшијске баште

с лева и десна. У трњаку се осушио један шушњар, те је сад тамо повелика рупа, а мати кад год би туда прошла, тек би рекла, ту рупу треба запушити, да се не довлаче којекакви прописветови и дечурлија у башту, па да краду. Поскочим ја на насип, па на одушку. Нисам се још ни окренула, а ја кроз коров, па се пола стоциљам, а пола скотрљам на другу страну, па забодем носом у бусење од јендека и ливаде.

Знала сам, ко ту да ме чује, ако и ударим у плач — а није ме баш ни болело — па баш ја да се успнем на рукама, кад осетим, како ме неко дохвати за раме, да ме подигне. Дигнем главу. Преда мном стоји деран, од

Петар Вукотић.

плотом. Од прилике напред баште стоји једна сеница од растовине а на њој црвена, плава и жута окна, а пред сеницом на великом бусењу плитак басен; дно му глатким пљунком набијено, а у среди водоскок; скаче из уста неког буцмастог Тритона. Ал' то је и било једино празно, необрасло место у свој башти. Сву осталу башту дрвеће и шибље није него прекрило, а грање му се горе чешће састаје у сводове.

Бар тако је сад било. Не могу да се опоменем, да л' је те године била јака зима, те је због тога биље мало одоцило, ал' морало је тако што бити, јер знам зацело, да је било у половини Јуна, а све је било још у нај-

прилике главом виши од мене, разрогачио очи, па ме зачуђено гледа. Кад га ја погледах, а он спусти моју руку, сплео се, па ме још једнако мери. Пун јендек неке лозурине, па ми се сплела око ногу, не могу да је се опростим. „Па, де, помози!“ повикнем му љутито. „А смем ли те се дотаћи?“ запитаће ме он, а још ме једнако гледа.

„Смеш, ако ти нису руке каљаве. Довати ме где год за руку!“

Послуша ме, па ме подигне. Онда ми опет оде блејати у лице. „Ето се твоја лепа хаљина озеленила од траве“ рећиће најпоследње, показујући чисто уплашено очима на њу. „Ја знам нешто, како да је очистиш. Хоћеш ли?“

„Добиће већ баштован од моје матере, што још није запушио рупу у нашој башти, па може сваки да падне у шанац. Добиће он већ! За хаљину није баш штета. Имам ја код куће много лепших. А ову ћу одмах бацити, чим дођем кући.“

„Мати — наша башта, — баштован“ мрмљао је он још једнако мерећи ме — „а зар ти имаш матере?“

Ја прскох у смеј. „А ко нема матере? Па од куда бих могла пасти овамо, него из наше баште?“

„А ја сам мислио, ти си пала с неба“ рећиће он тако озбиљно, да сам се још већма зацерекала. Боже, како је луд! „А ти судиш као отуда, што је и небо плаво?“

Он све врти главом.

„А зар ти немаш матере?“ запитаћу га.

„Немам“ вели он, па опет врти главом.

„Нисам је никад ни имао.“

Ја мало по мало дошла себи од страха, па га узела мало боље мерити. Баш ми је мило, што је тако сплетен и збуњен. И његово ми се одело допало; видим ја из њега, како се тек он мора мојој хаљини чудити. Заборавила сам већ на Милку Љубићеву. Боже мој, као да га сад гледим, могла бих га одмах намоловати. На њему нека мрка, јефтине реклија, чиста је до душе и није подерана, ал' кратких рукава, више му скоро од сунца опаљени лактови. Око врата смотуљао неку марамицу; сва већ избелила. Исту ми је таку купила мати на вашару за моју Марту, па се за неколико дана сва исфотала. Да л' је то било од мараме, ил' је баш био озбиљан блед, то не могу узети на душу; ал' као да га данас гледим: упалих образа, а коса му подсечена, ни плава ни смеђа. Опасео се неким кожним кајишем као какво вандрокашче, за које ми је мати увек говорила, да су све саме вуцибатине, изипогаче и испичутуре; грехота им је дати и корицу хлеба, јер они одмах оду у прву палинкару, па је тамо пропију. . .

„Ти зацело немаш матере, већ ћеш бити каква дола и несрећа, па се ваљда провлачиш кроз ту рупу у нашу башту, да крадеш,“ велим му ја, па га узех мерити од главе до пете.

Ал' одмах ми је било жао, што сам то казала. Очи му се напунише сузе, а он пође рукавом, да их обрише.

„А што ти сад плачеш због тога? Моја мати зна то тек најбоље, а она каже, сви људи, што тако изгледају као ти, не срде се, кад могу да штогод у деп гурну; па мати ми је и то казала, узми се, каже мати, добро на ум од тих протува.“

„А ти онда бегај од мене, чувај ме се, ил' управо ја ћу да те сам од себе сачувам“ рећиће ми, па се окрете, па хтеде да се успужа уз јендек. Кад ме при том погледа, а мени дође ама исте очи у уја-Миковца, ама љунуте! па ми паде на ум, да је ту сад нешто уја, па да ме види и чује, ала би тај богме развукао усне, ала би ми се смејао. Ту ми опет дође на памет данашње досадно после подне и бела хаљина у Милке Љубићеве, па ма да сам знала, да се то не пристоји сена-

торовој ћерци, опет сам потрчала за њим, па сам га ухватила за руку.

„Остани, бога ти, ту! Ти смеш већ да останеш; нећу ти више то казати.“

Он стао, па окренуо главу од мене, ал' ја видим са стране, како му сузе теку низ образе. У леваци му сад тек, кад ми га показа, онаких бокор обична пољска цвећа. Јецājuћи рећи ће ми:

„Мој отац није још никад ништа украо, а ни ја не. Ово је цвеће било ту у јендеку, па није ничије, па ја мислим, да нисам никога зато унесрећно, што сам га узрао. Ал' ако ти мислиш, да сам га украо, а ја ћу га одмах бацити.“

Ту хити у траву бокор од различка, лепе кате, и турчинка, ал' видило се, да му је жао, па мислим на моју једну реч одмах би их покупио; ал' ја место да га осоколим а ја му рекох:

„Мани их, бога ти, то је сасвим простачко цвеће. Не вреди, ни да га човек узбере; ја ћу ти дати много лепшег и финијег. Хајде са мном, па ми помози горе!“

Он не зна шта ће, па још једнако јеца, ал' кад га ја ухватих за руку, а он пређе рукавом преко лица, а очи му дођоше исте као кад их оно изненада први пут угледах. Богме сам се зачудила његовој сили и хитрини. Поред свег свог слабуњавог тела, као ништа скочи на насип, па ме извуче из јендека као какво перце. Ја га онда проведем кроз одупику од трњака у башту. Осећам ја чисто, да је он свој бокор бацио на моју заповест, па за то морам ја сад то чиме нахранити, као год што ми је и мати чинила, кад је због ње каква сиромашак што год покварно ил' изгубио. Мати би му ту рекла: „Тај тамо, нека узме то само. Ја дабогме не морам ништа да му дам, ал' моја опстојателства допуштају ми, а положеније ми налаже, да се увек „нобл“ покажем.“ Те тако приђем једном цбуну од сиринга, дохватим са стазе једну грану, па му је пружим иза леђа:

„Ето узми то за свој бокор“ рећи ћу му. Пружам ја, пружам, ал' бадава. Он још једнако у врх баште, куд сам га провела, па пола страшљиво, а пола снавањиво блеји око себе.

„А што не дођеш? Који ти је враг?“ продерем се на њега.

На моју дреку баци он поглед на мене, па ме муцајући запита: „А је л' ово рај?“

„Рај? Ха! ха! То бих ја била анђео, кад сам овде код куће,“ велим ја на то кикоћући се.

Он на то само: „И јеси ти то богме.“

Да л' је он ту мислио, ја сам збиља код своје куће, ил' је мислио, анђео сам, бога ми то ни данас не знам (лажеш, поганијо једна; знала си ти већ, да ниси анђео) ал' свакако ми је било право, што ми је признао, да је моје све око њега.

„Узми то!“ рећићу му пружајући му грану.

„А зар ти то смеш да откряш?“ запитаће он плашљиво.

„Да богме да смем, што год хоћу. Мати каже, да на што је то ту. Хоћу л' да је открям, а ја је открям. Ето гле!“

Ту смотуљам пуну шаку сиринга и шебоја па га хладнокрвно, ал' са неким унутарњим поносом треснем о земљу. Он ме гледа неколико тренутака, онда ће ме замолити:

„А што то чиниш? Где би ти тако што радила?“

„А зашто не? Моје је.“

„Ал' то боли цвеће тако исто, као кад би тебе ко хитнуо.“

„Е, ал' ја онда плачем, а цвеће не плаче —“

„Јест, ал' цвеће опустити лвиће, па је сутра мртво. Немој то чинити, кад те лепо молим.“

У том ми његове очи погледаше некако необично управо у лице.

„Кажеш, кад ме тако лепо молиш?“ Ту га тако исто разрогачено погледам. „А и ти си их мало час кидо. —“

„Е,“ па ту порумени. „То сам ја хтео, да однесем мом оцу. Он лежи, сиромаш, болестан, па би се тако радовао.“

Ту и ја осетим, како ми крвца покуља у образе. „Имаш право,“ рећићу му; „кад је ко болестан, онда му се сме цвећа набрати, а иначе није лепо.“ Ту покупим са земље разбацано грање, па му га додам. „Ето узми, па однеси и то оцу, а онда дођи да ти покажем нашу башту.“

Онда га одведем басену, па извучем чеп из средине, те водоскок прсну у вис. „Је л' како здраво скаче?“

Он га најпре гледа, гледа, па се онда оде обзирати. „Да знам од куда то врага долази?“

„Е, откуда? Ето видиш, куљаму из уста, као год у кита у мојој књизи.“

Ал он узео вртити главом.

„Аја! Мора да долази с брега, иначе не би скакала тако у вис.“

„А јеси л' ти још кадгод видио какав водоскок?“

„Нисам.“

„Па откуд онда знаш?“ осекнем се ја на њега. „Ето ја видим овај сваки дан, па ваљда боље знам.“

„Немој да се срдим“ рећиће он плашљиво „ја имам код куће једну књигу, па тамо тако стоји.“

Ја нисам још никад о том размишљала, ал' опет уједан пут видим, има право; бакарни Тритон није жив, па како ће онда да прска воду из уста. Љутим се, ал' опет видим, тако је. „Хајде“ рећићу му на кратко, „хајде самном у миљак.“

Уђемо унутра, па му покажем све редом слике на дувару. Он не може да их се нагледа. Видим ја, он са својим хаљинама и како је плашљив, куд и камо је нижи од мене, ал' опет се поносим, што му могу све да растумачим, шта значи која слика, као што сам то већ чешће чула од оца и матере. Слике представљаху разне пределе, а беше и неколико бакрореза, чија се вредност за мене да како само у томе састојала, што сам им знала имена, не имајући даље никаква појма о њима.

„Ето гледај, то је једна велика варош, зове се Београд, а видиш тамо онај брег, иза њега како се све бели од снега; знаш то је Авала. А видиш, ово је Везув, а то је Етна.“

Он при свакој слици све бечи очи. Онда ће ми рећи:

„Е, није. Ово је Етна, а то је тамо Везув.“

„Није истина. Ово је Везув. Ти хоћеш све да знаш боље него ја.“

Он ће на то тихо, као оно при басену:

„Немој да се срдим. Ти ниси добро видела. Ето ту је мали слови написано, да је то Везув.“

Ја се нашах уверена, па ћутим. Видим ја већ, тек што не ударим у плач. Мати је увек казала, још је рано за мене, да пођем у школу, па да покварим моје лепе очице читањем и писањем. Мени је то било увек право, волила сам да се играм и да ништа не радим, ал' сад бих дала не знам шта, само да знам, шта значе ти орлови нокти и сврачије главе испод слике. Све ми је већ омрзло, па мислим боље би било, да си сад лепо у твојој соби поред књиге са мајмунима и са твојом Мартом. Они све лепо верују, па ћуте, што год им ја кажем. Док ја тако пола охоло, а пола снуждена блејим преда се, чујем где се неко продера за мном. Осврнем се, па видим дечка, а он гледа кроз прозор, па сав дркће, па од силне узрујаности једва промуца:

„Ју! ју! Какав је то пламен. Ју, гле! све гори. И дрва и цвеће и небо.“

„Ја да пукнем од смеја. „Па зар си ти цело мислио, да тамо на пољу све гори?“

„Ју, ала си ти луд! Та окно је црвено, па је онда дабогме и све на пољу црвено.“

Њега обли румен, кад приђе обичном стаклету, па нађе да је све зелено, сиво и плаво као и пре.

Кад сам га видела, како се осрамотио, а мене прође срдња, па ћу придодати сасма хладно.

„Ето, ово је стаклозелено, а то је жуто. Ја нећу више да гледам. Већ ми се огадило.“

Ал' он трчи од једног до другог, па не зна шта ће од радости. Онда ће ми рећи: „Молим те, остани ти ту, па гледај тамо!“ па скочи из кућице, па наслони споља лице на окно. Најпре на црвено; ал' ту повика уплашено: „Немој; не могу ја да гледам тебе у пламену“ онда на жуто. „Ох, то је дивно, баш као сунце лети у подне, ал' бојим се, да ти образ не поцрни.“ Па отрча, те ме узе кроз зелено окно гледати.

Гледи ме, ћути, гледа, ћути. Мени се већ досадило, те се окренем па изађем на поље.

„Но?“ запитаћу га. „Кроз то сам ваљда била још гаднија?“

Он само маше главом, па не вели ништа. Напокон ће рећи: „Ја сам мислио, нема ништа лепше на свету, од твоје плаве хаљине, ал' то је било још лепше.“

Ту ме некако чудновато погледа, а глас му дође некако тајанствен. Нисам га разумела, шта хоће тиме да каже, па га запитам: „Шта хоћеш ти тиме да кажеш?“

Он склопи очи, па ће ми рећи полугласно и застајкивајући, као да се преомишља:

„Ти си била сасвим зелена, па као вила, па и хаљина и коса и дуги вео —“

„Какав вео? Та ја немам вела“ упаднем му ја у реч.

„Ал' јесте. Имала си га. Сасвим танак, па провидан као паучина, а ветар се заплео у њега, па га лелуја, те сироте скутоноше у златнозеленим доламама, имају баш муке да га задрже. Све се зеленило око тебе, а ти се шешеш по шуми по бусењу, а по њему цвеће разасртло. Него је тамније, а ти си била зеленкаста од озго до доле. Само ти очи нису биле зелене, него се сивале као два алама. А куд год ти погледаш, а тек долету грлице и крешталице и сенице са дрвећа, па управо теби на раме. Ал' тек уједан пут, ето ти једнога витеза са сребрним оклопом, тек искрсну из шуме, поклон се дубоко пред тобом, па ће рећи: „Царева кћери, царев син, коме сте поклонили руку, чека на вас тамо доле.“ Ал' тек ту стаде вриска и плач од тичарије, па тек долетише небом кола, а у њих упрегнути лабудови. Витез те подигне у њих, па седне преко од тебе —“

„Ама ја не знам о томе сасвим баш ништа“ упаднем му ја опет у реч. Па нисам ја царева кћи. Наша Манда приповеда ми тако што год, кад хоће да ме успава, ал' моја мати не може то да трпи, па каже, све су то трице и кучине. Пре је, каже мати, било тако што, ал' сад више нема, већ само кад је човек богат, па зна да се господски понаша. Па зар си ти баш мене видно кроз зелено стакло?“

„Него да си ти била. Нико друго него баш ти.“

„Ал' ја сам сад баш истрчала, па нисам видела никакве лабудове, нит кола нит каквог витеза.“

Он ме гледа замишљено. „Да, ал' то је било у шуми“ рећиће најпосле устежући се, „можда на хиљаду миља далеко одавде. Ко би то знао? Лабудовима је то све једно. Прелете ти они, док си тренуо, читаву земљу. Па онда има много царевих кћери, што су метнули на њих чини, па тако и не знају, сироте, ко су, чим изиђу из шуме.“

Мени ту тек дође пред очи, како ме је оно на сунцу пред капијом наш сокак некако чудно погледао, баш као да су и њега опчи-

нили, па и жућов и уја-Миковац пре него што сам га уватила за руку, и пре него што се показао онај стари матори уја-зливовац. „Па мислиш ти баш збиља, да су и мене уркли, па да сам и ја царева ћерка?“ запитаћу га ја замишљено.

Његове се очи некако чудно засветлише. „Одмах сам то помислио, чим сам те видио на ливади у јендеку. Најпре сам додуше мислио, пала си с неба.“

„А јеси л' ти већ био кад год у шуми?“ запитам га.

„Нисам. Отац ми је већ одавна болестан, па не смем да се усудим далеко. Него сам је видио од наше капије. Није зелена, као друга дрва, већ се плаветни, сасвим се лепо види.“

Ја га уватим за руку. „Па хајдемо заједно. Мораш ти мене тамо водити. Хајдемо-те одмах тамо!“

Ал' он маше главом. „А, нећу; далеко је, а ја морам кући. Дакле, ако хоћеш, у недељу после подне. Знаш, у друге дане не могу због школе.“

„Јест, кад бих смела,“ рећићу ја на то. „Моја мати не воли, кад изиђем на сокак. Мати каже, сокаком се вуцарају свакојака сирота дечурлија.“

„Па ми ћемо одавде ливадом до капије. А шта ти треба кога да питаш? Та ти си царева ћерка, па смеиш, што год хоћеш.“

Одавна већ хоћу све нешто да га запитам, ал' не смем. Ал' тако ме је мучило, не могу да прећутим. „Је л'? А мислиш ти, да је и Милка Љубићева царска кћи?“

„Није. Знаш, само је једна у нашој вароши, а ја нисам још никад видно друге до тебе.“

Мени се, мислиш, свалио воденички камен са срца. „Е, па онда не марим, нека кажу да је њена хаљина лепша од моје. А познајеш ти Милку Љубићеву?“

Он врти главом, па ме чисто очима пита.

„Па не мораш се ти баш с њом ни упознати“ продужићу ја, „ићемо ми лепо сами у шуму, а ти ћеш бити мој витез.“

„Јест, ал' кад дође царев син, а ја ћу сасвим друкче урадити него онај.“

„А шта то?“

„Уцмехах га одмах.“

Ја се насмејах његовим озбиљним и љутитим очима: „Сад изгледаш баш као уја-Миковац, кад ме је оно ћушно,“ рекох му.

„А ко је то?“

„Не знаш га? Мати каже, у одрпаница је понашање увек рђаво, а уја-Миковац ретко и иде другим људима.“

Мој деран опет поцрвени као рак, па тек што не бризне у плач: „Ја, дабогме, да нисам за тебе, зашто ти си царска кћи“ промуцаће „ал' доктор Миковац долази сваки дан нама, да мало оца обиђе.“

„А је л' и тебе већ тукао?“ запитам га ја радознано.

Он ме зачуђено погледа. „Није још никад. Он ме здраво воли, па ми доноси увек књига.“

„Па тим још горе по њега. Тебе воли, а мене не, а каже да је мој ујак, па није твој. А како се ти зовеш?“

И дан данас не иде ми у главу, како то, толико се с њиме забављала, па га тек сад запитах за име.

„Миша“ вели он. „Тако ме зове отац и доктор, а у школи ми се име Михаило.“

„А оцу како је име?“

„Петруц.“

„Па то је он онда само прост, како мати каже.“

Није ме разумео. „Па то је он онда прост човек, а не господин.“

„Доктор каже, мој је отац ваљда најпоштенији у читавој вароши,“ рећиће он безазлено.

Ја слежем рамени. Шта ћеш кад је будак? па баш да му нешто одговорим, кад ује-

даред чујем, где се неко на матерно питање дере „да, у башти је.“

„Збогом, Мишо! Немој да заборавиш: у недељу после подне у шуму,“ рекох му, па му пружим руку. „Однеси оцу то цвеће, па кажи, док ја дођем као царска кћи, поклониху му тушта драгог камења, па нека ти онда купи лепше хаљине.“

Он ме држи чврсто за руку. „А не смем ја изићи на сокак кроз вашу авлију. Мој отац сигурно изгледа на мене, а туд је ближе.“

„Не иде“ велим му ја на то брже боље. „Не можеш, Мишо. Могла би те видети моја мати; а ти знаш, она не воли, да се дружим са децом, која су — —“

Нисам све изговорила, ал' он ме је разумео, па тужно погледа на своје одело.

„Јулка!“ чујем од једном отуд из прека. Он се сиромо ожалостио већ био окренуо, ал' сад се радосно обрну мени, па вели:

„Ха! сад знам.“

„Шта знаш?“

„Како ти је име. Нисам смео да те запитам. Теби је име Јулка.“

„Јесте. Отац и прости људи увек ме тако зову, ал' мати ме зове Булијета, па каже, чим будем десет година, мораће ми све слуге и слушкиње казати „госпоћице Булијета.“

„А мени долази лепше Јулка“ вели он, па ми пусти руку. „Ја ћу те увек тако звати. Смем ли?“

Опет ме вичу са дашчаре. „Дакле, Мишо, у недељу, тамо код трњака“ рекох, а и Манди повиках: „Ево ме! одмах ћу доћи!“ Миша отрчи плашљиво одушци у трњаку. Окренем се још један пут, а он стао у шипрајје, па непрестано гледа за мном; а ја идем Манди и матери у сусрет, па мислим, како то врага да се свој простијади свиди боље Јулка, него Булијета?“

(Наставиће се).

НАРОДНО СУЈЕВЈЕРИЈЕ,

или

ВРАЧАЊЕ, СЛУТЊА И БАЈАЊЕ.

Скупно и описао

ВУК ВРЧЕВИЋ.

ДИО ЈЕДАНАЕСТИ.

Небесни знакови.

Познато је, да наш прости народ никад није ни чуо ријеч „астрономија,“ а камо ли да о њој зна судити, али смо се ипак увјерили, да он неке њим скројене мисли о њој има, а да се управ треба чудити неком простом његовом, али високом полету душе, о којему ћу сад нешто проговорити.

а) Дуга. Народ каже, да дуга на небу није била прије потопа Нојева, него да је Бог створио као знак или управ увјерење, да неће више никада потопа на земљи бити.

Да народ прости не зна, да је дуга осјен сунца кроз танку кишу, виђелисмо из књиге Доситијеве ¹⁾ да је он, по наговору владике Василија, питао на Стањевиће једног црногорског игумана, кад се гледала дуга: „Душе ти оче игумане! кажи ми шта је дуга, и зашто је шарена?“ а игуман гордо и поносито: „дуга је дуга, а није качни обруч! а зар си ти када видно дугу да није шарена?“

По бојама, које се у дуги виде, народ тумачи шта ће којег рода највише оне године бити, и. п. по зеленоме (у Боки) уље; по првеноме вино; по жућкастоме жито; по модроме озим; по полужућкастоме воћке и зелен и т. д.

Ако се дуга покаже к'вечеру у исток, кад је кишљиво, кажу: „шјутра је лијепо вријеме,“ а ако је у јутру сирама запада, веле: „опет шјутра киша и зло вријеме.“ Ово нам и тали-

¹⁾ Совјети здравога разума.

јанска пословница потврђује: „l' arco di sera buon tempo si opera, e l' arco di mattina si prepara la carotina.“

Ако један од два краја полуокругле дуге пане на какво село, народ мисли да ће оне године више у оно село са свачим земља родити, него у друга четири.

Чуо сам, да и ајдуци и четници нешто о дуги чарају у Црну гору, али сам заборавио онда записати, а овђе у Херцеговини нико ми није знао ништа извјесно о томе казати, осим: ако је много црљенога, да значи крваву брзу кавгу у ономе предјелу, ће се она покаже.

б) *Сунце и мјесец*. У сунце овдашњи народ много нешта гледа и различно чварује особито херцеговачки Турци, будући обојесимвол њиове вјере:

— Крст и луна два страшна симбола,

Нек се једном удре и обиду,

Коме прсне чело куку њему! ¹⁾

Турци овдашњи, као и сви остали прости називљу султана не само да је цар врх свијех царева, него даје и сунцу брат, а рођак мјесецу:

— Селим везир роб роба свечева

Слуга брата, мјесецу рођака —

— Цар од цара мене је послао — ²⁾.

ти кад на исток помоли, и прекрстивши се рекне: „Сунце на исток, а јаки Бог на помоћ.“

Народ вели, кад би чојека огријало сунце неумивена, да би му било за осам дана назатка у свакој његовој радњи и у кући, а други осам да би се узалуд мучно без икаква напретка његове радње, па зато се сваки чува да на сунце не изиђе прије него се умије.

Свуда и вазда жене пазе кад је мијена, да не би они дан нешто пртено прали, јер веле да би се све оне мијениле (подерале као паучина). Обичавају у шали рећи ономе, коме је престара кошуља и подерана: „као да ти се кошуља мијенила.“

Они дан, кад семисли да се мијенило, свак по заходу сунца пазн да види прије младог мјесеца, и ко има новаца стави у цеп, па угледавши га поскочи мало спрам њега цвонувши дватри пута уснама, рекне: „ти стар, а ја млад“, па се куцне десном руком по цепу говорећи: „како ти растао, тако мој цеп напредовао.“

Жене држе као у руци, да кад се жена мучи при рађању надватри дана пред мијеном, биће женско, а дватри дана после мијене родиће мушко.

зато, што у својој простоти мисле, да ако је греота украсти, није запалити!?

г) *Звијезде*. Кад се елетрична ватра налик звијезде поћу по небу проспе, народ у опће мисли, да се оно звијезда просула па по небу прелећела, и вели: „Ено се просу звијезда“ или: „Ено пролеће звијезда“. Виши дио народа мисли, да је у онај час, кад се просула, побјегао некакав сужањ из тамнице, па да га не би царски људи уфатили, не ваља се веле чудити, нити што проговорити, него само: „Срећа ти на пут, а здраво глава, ко си гођ!“

Наш је народ собом надио имена многим звијездама као Грци свим главним планетама. Ево оних, које народ по именице као главне зна:

а) *Репата* (комета); кад се ова покаже, веле да слуги некаквој големој кавзи између крајева, или да ће се нешто врло знатно на земљи догодити, вазда горе но боље за народ.

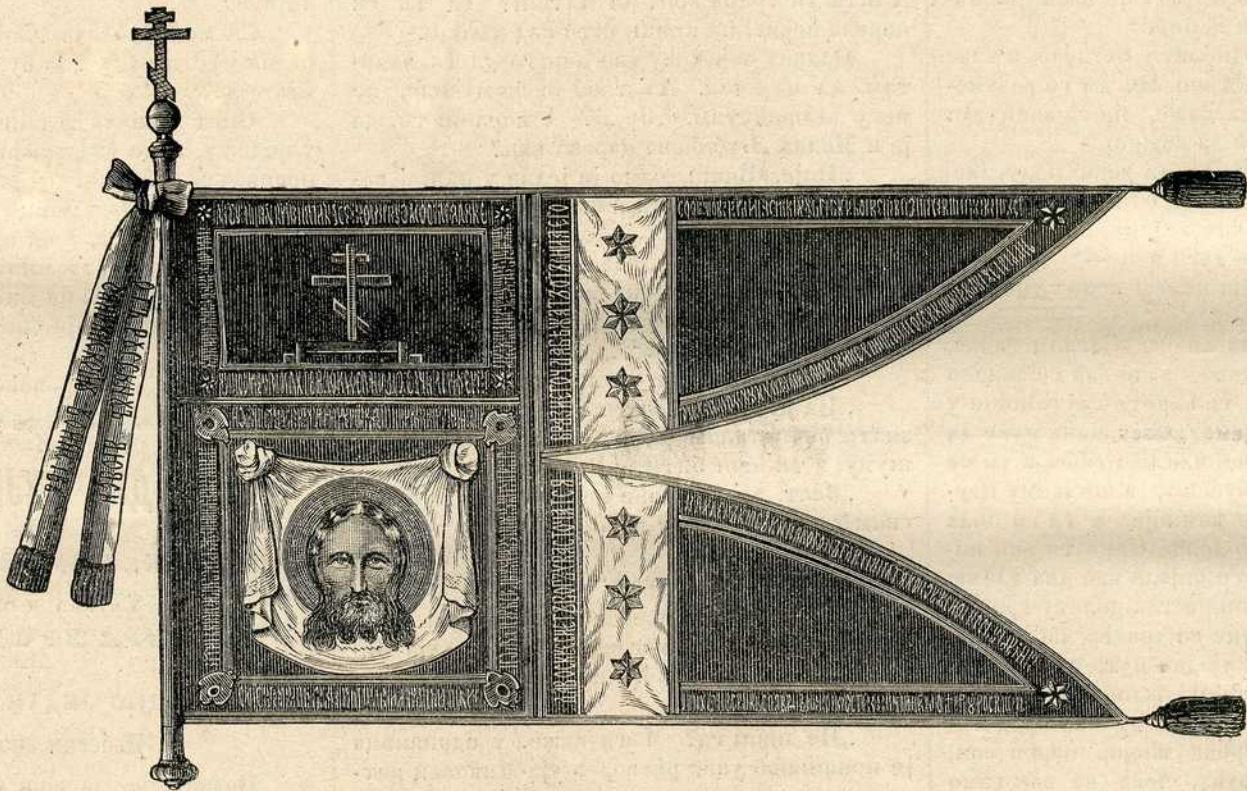
б) *Даница* или *Зорњача*: Der Morgenstern.

— Јошт Даница не помоли лица —

— Мјесец кара звијезду Даницу:

Ве си била, ће си дангубила?

в) *Влашићи* (Plejade, das Siebengestirn).

Застава Св. Ђорђа.

У Херцеговини кад помрчи сунце, веле да је зло оне године за крст (то ј. за све оне народе, који се крсте) а ако мјесец помрчи, би ће муке за Турке. За мјесец питао је црногорски кнез Роган слијепог и гумна Стевана:

Мож' ли знати оче и гумане!

Што је они мјесец сирљенио?

Као да је из ватре испретан — а и гуман му одговорно:

Ко ће, синко! божју вољу знати,

Ко ли божја прозрети чудеса?

А њинах је на небеса доста

Па Бог даје коме коју оће ³⁾.

Оно што се кмасто види у мјесецу, кад је пуан налик љуцке фигуре, народ у опће мисли, да је оно Кајин, који је убио брата на земљи, па Бог, будући прво крвопролиће на земљи, претворио браћу у мјесецу да се приповиједа до страшного суда и да је на очиглед свега свијета.

Нема тога сељака, који кад путује или ради у пољу, што се неће спрам сунца прекрсти-

Казивали су ми овђе у Требиње, да Турци пазе да са женом не леже на дватри дана пред мијеном, зато — ја мислим — да му се њевојке не рађају, знајући да жена носи девет мјесеца. Је ли ово последње истина или није, не могу јемствовати.

в) *Млијечни киш*. ¹⁾ Кад је љети или зими чисто небо (овамо кажу „цибрина“ и ове ријечи у Вукову лексикону нема) па кад се по небу види они пут, које није друго него на милионе мањи звијезда ²⁾, народ каже да је кум куму крао сламу, па да је оно Бог наредно да се до свршетка свијета они гријех гледа за изглед свијета, да би се тако људи боље чували и туђину, а камо ли своме куму красти сламу, или друго нешта.

Колико је мене познато, ниђе у ова три народа нијесам чуо, да је ко коме сламу украо, али сијена, а зато је ја мислим ово и измишљено, јер слама и сијено обично у стогове на одкривено небо стоји; али јесам чуо у Боки, особито у Будванском дистрикту, да више пута у великој завањи чојек чојеку запали стог сламе, кад му се другчије не може осветити. Зар

г) Петров крст.

д) Бабини штапови; четири успоред звијезде, једна више друге.

ђ) Спореднице; двије, једна спрам друге.

е) Вечерњача; најпрва звијезда, која се на небу види, пошто зађе сунце.

ж) Предходница (stella percursorum), која изиђе нешто мало прије Данице.

з) Западњаче; оне 7 звијезда, те се вазда виде измеђ запада и шјеверо-запада, а ове су, као и све ове горенапоменуће, непокретне.

Може бити да у народу јошт има овакови познати звијезда по именице, а ја нијесам био у прилици да чујем; за непокретну шјеверну звијезду многе сам у сва три народа пропитивао, али ми нико за њу није казао ни да је има, а камо ли како се зове.

Мајке не даду ћецн да броје звијезде, јер им кажу, да би по свакоме онолико чира или лишаја по животу изишло, па после ослијепило.

У народној пјесни ¹⁾ налази се како су ондашње биограчке дахије нешто чваровали

¹⁾ Горски вијенац, на страни 35.

²⁾ Горски вијенац, на страни 43.

³⁾ Горски вијенац, на страни 91.

¹⁾ Via lataea, Mi chstrasse.

²⁾ Стојковића Физика.

¹⁾ Буна против дахија.

увативши воде из Дунава, па је улили у цаклену тевсију.

— У тевсију звезде покупише,
Над тевсијом те се огледаше,
Ни на једном главе не бијаше —

а) *Пошрес.* Кад се земља потресе, прости народ мисли, да се нешто Бог на људе расрдио и у ономе погледао на земљу да је сву стропоша, па се опет у они час смиљује и неће; а ја мислим зато, што попови и калуђери ово налазе у псалтиру, да је пророк Давид казао: „призирјаји на земљу и творјаји ју трјасту сја“; па — мени се чини — да се не би ни ово народње мишљење имало уз басновјерје уврстити, кад смо по црквеном праву дужни вјеровати све ово што се у старом и новом завјету налази наштампано.

Овдашњи Турци на против; чуо сам од требињског кадије, родом из Сарајева, да је светац Мухамед имао једнога мркога вола, па кад је хтио умирати, замоли га сва турски улема (свештенство) да учува његово родно мјесто Меку и Медину, па Мухамед — Турци веле — наредно овоме вољу, да на себе држи сав свијет. Кад се дакле земља потресе, они мисле да је они мрки во само једном длаком макнуо, само да уплаши свијет, еда би се од грехова кајао; а да би боже сачувај! макнуо увом, репом, али рогом, да би се сав свијет у онај мах стропоштао, као да удариш, кадија ми вели, земљаним лонцем о камен.

Христјани, кад је потрес, обично рек' са страхом и сакрушеним срцем: „Свет, свет господ Бог наш!“ а Турци: „Алах, Алах истермеди!“ које значи: „Боже, Боже! не пушти!“.

ДИО ДВАНАЕСТИ.

Летуће животно.

Свуд народ прости, без разлике вјероисповједања, мисли и тврдо вјерује, да — они веле — у стара времена (чини ми се до Нојева потопа) све је летуште и четвороножно зборило између себе, као што љуцко створење данас говори, па Бог хће да разликује љуцки род од животног створа, те даде животној други језик, с којим не може да говори, али им остави грло, глас, и пјевање да би се по овоме могли између себеразумјети, као да говоре.

а) *Кокот и кокош.*

Нема те куће у народу нашем, макар и саморана баба у њој живјела, да нема једног кокота, а кокоши некавише, а некамање; и свуд сам једнако слушао, да у оној кући, ће нема кокота, не може, веле, бити никакве среће ни напретка.

Ово нам потврђује и владика црногорски кроз уста кнеза Рогана, кад је погађао у плеће печено: ¹⁾

— Чије ово плеће те га гледам?

Његова се кућа угасила,

У њу не ће кокота појати“.

Два кокота у једној кући нијесам никад

¹⁾ Горски вијенац, на страни 66. и 67.

ни чуо ни видно, зато — веле — да у задружној кући мора бити један домаћин, а међ кокошке један кокот, ако желиш да је кућа мирна и да напредује. Кад се квочка излеже, па кад би пропјевао млади кокотић, одмах га или закољу, или на пазар продаду, да два у кући не пјевају, јер би се, веле, оне године браћа раздијелила.

Народ најрадије држи марчаног кокота (који се у марту излегао) јошт ако је црни, или са свим бијео без биљега. Први, веле, док је, кући не може зла душа толико наудити, а последњи ради здравља мушкије глава.

Кад кокот ван реда зачести појати, каже се „промијениће вријеме“ т. ј. ако је кишњи-

својему кокоту по два три зрна бибера (папра), еда би био нешто јачи од другог, с којим се често бије, и мисле, да се два кокота позову на мегдан исто као два ваљана јунака, а да нејачи вазда од јачега бјежи.

Видите ли оне два ђавола!

Око шта се имаше убити?

Један другом очи ископаше.

За њима су тридест кокошака,

Могу живјет као два султана

Да им даде некаква несрећа,

И волн бих да надјача маћи,

А ти ага браде ти свечеве? ¹⁾

Кокота неће нико више од 4 до 5 година у кући држати, јер, веле, да би шесте проио некакво јаје као и кокош, из којег би се могла некаква авет излећи, које се није прије на свијет виђало.

О кокошкама много нешто жене чарају, да би им боље јаја носиле. Као н. п. ће носе јаја, међу им божитије сламе; на Васиљевдан (мали божић) давају им зобати јечам са божитије просуте сламе, а кад их налијегају на јаја, никад их неће налећи у они дан, који на мушки род спада, на пр. у понећелник, уторак и четвртак, но у оне те спадају на женско, а то да им се више пиллица но кокошти излеже.

Да би у којој кући пропјевала кокош, одма је закољу или продаду, јер би, веле, њезним пјевањем искобила мушке главе од оне куће.

Кад млада пиллица проне-се прво јаје (зову га свуда проносак), сваки у кући потрља с њиме оба ока, доклен је јошт вруће, јер кажу да је врло здраво за очи, а проносак остављају ђаци за туцање о васкрсењу, јер се мисли да је оно јаче од другог јаја.

б) *Ждраљеви.*

Свуда народ ждраљеви почитује ми моикакве друге тигце зато, што они из далеке земље (овђе веле „из Индије с краја бијелога свијета“), те нам навјесте прољеће и као у госте к нама дошли.

Колико је мени познато, никад нико није убио ждраља, већ да би сам од труда пануо и од дружине изостао, па онамо и липсао.

О њему народ приповиједа, да је свакоме пунана воља бисера, којег се они назобљу крајем мора, прије него што ће од њнове постојбине пут нас кренути, и приповиједа се, да су им толициња у желудци бисера

налазили. Неки мисле, да се не назобљу правог учињеног бисера, него некаква пијеска, који се после у желудцу бисером претвори.

Ко гођ види најпрви пут ждраљеви кад прелијећу, свак обичава викнути: „Успоред ждраљеви, као моји зубови!“ а кад се они између себе нешто помету и почну грајати, мисли се, да је — народ вели — некакав бездушник три пута за особ завикао: „Урежего ждраљеви“ и зато да су се они помели и прави пут изгубили ²⁾.

¹⁾ Кнез Роган у горскоме вијенцу.

²⁾ Спомињем се да сам у моје дјетинство и ја с осталим ђецом из кошилука овако викао више пута, па пошто ме једном пок мајка немилосно изиби, нијесам више никад, јер ми рече, да је то велики грјех.

Машо Врбица.

во, учиниће лијет, а ако је ведро, киша ће.

Што кокот на обичне уре пјева, као н. п. с вечера, у поноћи и испред зоре, народ каже да он кокот, што је запјевао кад се Петар три пута Христа одрекао ¹⁾, стој жив крај св. Петра, па да кад он запјева на небо, сви га кокоти чују на земљу, па запјевају.

Кад се два кокота у комшилуку често бију, мисли се да се оне двије куће не навиде, па да то и њнови кокоти знаду, те један другога не може да трпи; зато обично рекне које чељаде од оне куће „све зло ви подијелили“.

Овђен у Требињу чуо сам, да многи давају

¹⁾ У страшно јеванђеље ни возгласи Алекор“.

Као што казах, нико није ждраља убио а ни мртва нашао, него кости његове, зато, што ни један од њих, ако и пане од труда, неће никад починути у каквој дубодолнини, у пољу, или ће су села, но вазда на највише херцеговачке планине, као што су Глива, Леутар, Дурмитор и Прлитор¹⁾, али у Црној гори: Ком кучки, или Ловћен, а у Кривошије: Орјен, ће никад, ала никад људи не долазе.

Народу је жао, што се тако ждраљеви од људи боје, и што немају вјеру у народ, зато више пута обичавају неки и неки Херцеговци викати по неколико пута заособце „Одмори зрела ждрале! вјера ти је!“

в) Кукавица.

И о овој тици којешта народ бенета. Неки мисле, да је кукавица била ђевојка, па јој јединак брат умр'o, и она се над њим мртвим закуне, да се неће никад удаћи, него до смрти над његовим гробом кукати. После једне године, веле, да се њезином брату било већ дојадило њезино, јутром и вечером, кукање, те умолно Бога да је претвори и нађеде јој име: „кукавица.“

Други пак мисле, да су се овако исто биле заклеле сестре Лазарева (Марта и Марија)²⁾, па кад га је Христос ускрсно из гроба, питале су Исуса: „Шта ћемо сад радити, пошто се заклесмо да ћемо за нашим братом увјек кукати?“ а он им је одговорио — фала му и милост! — „ја ћу створити једну тицу, која ће кукати исто као да је људски глас, мјесто вас до страшнога суда.“ Трећи опет веле, у Црној гори, да до пропасти царства српскога на Косову, није се никад у ове крајеве свијета чуло кукавице, него да су од некуда долећеле и да су најприје на косовском пољу закукале, те се тако и у ове предјеле земље населиле кукајући за погибшним јуначима на Косову.

У ове крајеве не ће никад нико убити кукавицу, осим у незнању, јер веле, да је самртни грјех, као што се види из „Горског вијенца“ владике црногорскога на страни 7. и да се онамо мисли, да су кукавице шћери кнеза Лазара (владика каже „цара“), а једно и друго ево како је он то потврдио:

— На што мјерити џефердаром, Драшко? —

— Хоћаш убити једну кукавицу,

А жа' ми је вишек оштетити!

— Немој, Драшко, тако ти живота!

Не ваља се бити кукавица.

Али не знаш, рђа те не била,

Да су оно шћери Лазарева.“ (цара)

Народ вели, да кукавица не зна себи гњило савити, него да нађе туђе гњивјездо и де у њему свесе цигло једно јаје, а никад више зо једнога; а за то, веле, да их не буде много да свијету, као што и нема у ове крајеве толико, колико други тица.

Ајдуци сваке године пазе, ће ће и кад ће најприје кукавица закукати и веле: ако најприје закука у још непроучнавој гори, да је по њих зло онога љета, а ако у зеленој гори најприје, веселе се мислећи, да ће за њи додуже љето добро испати. Народна пјесма:

— Нек се чини ора за ајдуке —

— Бурђев данче јуначки састанче! —

— Митров данче адјучки растанче —

Ко први пут у прољеће чује кукавицу да кука, ако је прије сунца, ваља јој одма рећи: „Искобила, да Бог да, своју, а не моју главу.“ Пок. Вук вели³⁾ да ваља рећи: „За мојим злотвором!“ т. ј. кукала. Ако је пак чује по заходу сунца, ваља рећи: „Искобила, да Бог да, све горске курјаке, а нашијем овцама не дослутила.“

г) Ацилелек.

Нити је ово наше име, нити се ове тице у наше крајеве налазе, него у топле крајеве Азије, па је под овим именом нема у Вукову рјечнику, него по казивању требињски Турака мора бити ноје (strutto, Strauss.)

„За калпаком ноја тице крило“ нар. пјес. Турци овдашњи, који су на ђабу одили, приповиједали су ми, да их по Меки и Медини има толико мноштво и тако питоми, као код нас домаћи голубови, и да нема тога ације, који, кад на ђабу пође, неће ацилелецима дајбуди дватри сомунџа љеба издробити да поједу, јер је, веле „севап“, задужбина. Ево зашто.

Овдашњи Турци кажу, да би толико било грехота убити ову тицу, колико једнога правога Турчина у вријеме клањања, јер веле, да је љети вазда доносно свецу Муамеду тазе (студене) воде у једној тиквици, кад гођ му је затребало; кад би ће по сунцу путовао, чинио би му лад крилима, а кад би велика врућина му била, ладно десним крилом.

Ације пак ову тицу као за неку њинову светињу почитују, јер они веле, да ови ацилелеци прате душе свију ација до оне велике рајске ђуприје, и у путу им воде давају, од сунца бране и сваки други измет (послук) чине.

д) Соко.

Наравоучење има право, што назива орла царем над свом летућом животном, али по народноме казивању свуда и по свачим мишљењем ово старјешинство заузима соко.

Он се уподобав свим оглашеним јуначима, који су отличне мејдане у историји задобили, називљајући га: мој сини соколе! и веле да је кобац свију тица, па и самога орла да може савладати.

Веле, да их је зато мало, као и данас отлични јунака, што они не могу живовати никако ни цунану годину дана убијајући све друге грабежне тице са својим прима, с којим тако јако удри, да највишега орла могу убити; а приповиједа се у народу, да је једном стајао јастреб на диреку врх стога сијена, вребајући на какав лов, па се соко залетну и не погодивши право у јастреба, него у врх стожера, те га у врх расцијени, а он остане на оно мјесто мртав.

У народним пјесмама много смо виђели којешта, као и п. да су га Марко и Секуле пуштавали из руке, те им вилу из облака довео; у пјесни „боји на Мишару“:

— Три војводе као три сокола; —

— Црна гора гњездо соколово —;

како је у Сарајеву нашао код воде софру од мерџана

„А за софром сумбул удовицу

И ђевојку румену ружицу;

Стаде соко мислит и размишљат,

Ал ће љубит прву, али другу;

Боље злато на пола дерато

Него сребро изнова когато,

Стаде љубит булу удовицу“

Најгодније га је описао владика црногорски у „Горскоме вијенцу“ кроз уста Вука Мићуновића¹⁾

„Тек соколу прво перје никве,

Он не може више мировати,

Него своје размеће гњивјездо

Грабећ' сламку једну и по једну,

С' њом пут неба бјежи цијучући.“

а опет кроз пјесну свата Црногорца²⁾

„Соко мрзи поља од прашине,

Соко не ће жабу из лужине,

Соко хоће високу литицу,

Соко тражи тицу јаребницу;

па најпотле у тужби сестре Батрићеве³⁾

Куда си ми улетно?

мој соколе!

Од дивнога јата твога,

брате рано!

ђ) Голубови.

У ове крајеве имају три врсте голубова: а) питоми домаћи; б) дивљи, који на јата

лете и легу се по јамама и пећинама; и в) гривњаша, такође дивљи, који се легу у гњивјезда по високим дрветима као и грлице.

Свуда народ једнако голуба сматра за благосовену и најчистију тицу, за то што је он у виду светога духа; што је он најпрви дошло знак, границу маслине, Ноју у ковчегу, после одивна потопа, и прем да ће сваки ловац голуба убити, мало ће ко својом руком заклати питомога голуба, а особито овђе у Требиње ни раја ни Турци, него га воли пушком убити; јер веле да је велики грјех заклати, и да голуб и голубица до подна за младим голубићима плачу као чељаде, а од подна куну онога, ко их је заклао.

Пок. Вук под ријеч „Голуб“⁴⁾ каже, да се негђе приповиједа, да кад гривњаш гуче, говори: „шта ти ту чиниш проклетни попе? код туђе жене, код туђе ћеце,“ а дупљаша кажу да говоре: „сиј лук, сиј лук, сиј лук,“ т. ј. да је већ вријеме сијати лук, кад он у прољеће долети и стане гучати; но ја ово нијесам код овдашња три народа никад чуо.

е) Гавранови.

Свуда наш народ једнако гавранове као неки злослутни символ сматра, и као неког узакоњеног злогласника држи, а о овоме нас увјеравају многа народња умотворја, а особито јуначке српске пјесне и пословице.

У пјеснама кад гуслар оће да докаже нечију погибљу или зло, обично почне²⁾ и п.

Полећеше два врана гаврана

Са Мишара поља широкога,

Прелећеше сву богату Мачву,

Ни на чију кулу не падоше,

До на кулу Кулин капетана

па их питала кулинова када, да јој штогођ кажу за Кулин капетана, а оне:

— један граче, други проговара:

Ради би смо добре казат гласе,

Ма нећемо него каконо је —

па јој све по реду кажу, како је Кулин погинуо и сва његова војска битисала.

У тужбалици казао је пок. Вук:³⁾

Црни вране прелетно,

Преко збора наштровскога,

И донесе зле гласове,

Црну књигу под криоце

Црном булом забулана

Да си бане преминуо и т. д.

а владика црногорски кроз уста Помаша Мартиновића⁴⁾.

Гавранови грачу и бију се,

Цијене ће брзо меса бити

јер онамо мисле, да кад гођ гавранови по ваздуху грачу, мора негђе брзо боја бити и много људске крви панути, или да ће некакво зло вријеме учинити, те чешће пута рекну: „ниш злогласнице! зла ли сте гласа“.

У мојој збирци народни приповиједака под број 25. књига друга ни још не наштампана, има подуга приповијетка, коју сам овђе у Требињу чуо, како су турске жене и ђевојке љутите на гавране зато, што су једном све заједно пошле на плач у кадије, да и њима допушти да могу по дватри мужа имати, као и њинов мужеве и оци, а он не смијући им другчије одговорити, рекне: „то ја не могу учинити, него ћу писати свецу Мухамеду и послаћу књигу по гаврану, па како ми нареди и кад ми џевап дође, казаћу вам.“ Од оног доба, кажу да свака турска жена и ђевојка, кад гаврана чују ће граче, или кад га виде да лете рекну: „хајер дову вране!“ т. ј. „весели глас вране!“

На послетку овога дванајестого дијела, мислим да није сувишно казати, од који тица

¹⁾ Народне пјесме: и Дурмитор спрема Прлitora.

²⁾ У Витанији, јеванђеље Јован, глава XI.

³⁾ Живот и обич. народа, на страни 422.

¹⁾ Горски вијенац, на страни 5.

²⁾ На страни 74.

³⁾ На страни 75.

¹⁾ Лексикон на стр. 93.

²⁾ Српске нар. пјесне, књига III.

³⁾ Живот и обич. нар. срп. на страни 161.

⁴⁾ Горски вијенац, на страна 36.

наш народ, па ни Турци, неће јести колико би-
ли од кучка али мачке, ево их:

- а) орао
- б) јаштреб
- в) соко
- г) јевна
- д) гавран и врана
- ђ) чавка
- е) кукавица
- ж) лабуд
- з) сврака
- и) сојка
- ј) њурац

зато што веле да све ове падају на стр-
вине, па и на љуцке лешине, и да оне једна
другу једу.

(Свршиће се.)

Кнез Милан и кнегиња Наталија.

(В. слику на стр. 1.)

Почињући трећу годину „Србадије“, доносимо на челу нашег листа веран лик кнеза Милана и кнегиње Наталије, који су прошле године показали толико добре воље, пожртвовања и саучешће у великом народном делу, да ће им српски народ вазда остати захвалан.

Кнез Милан М. Обреновић IV. родио се 10. августа 1854. године. Он је унук Јеврема Обреновића, који је у прво доба нове српске државе био на културном пољу оно, што је његов старији брат Милош на бојном пољу био. Прве науке учио је у Паризу све до год. 1868. Те године 29. маја погине честити кнез Михаило, а велика народна скупштина у Топчидеру прогласи Милана 20. јуна 1868. године за наследног кнеза. Тада дође у Београд, и ту настави своје науке. Главни му васпитатељ беше кнез Медо Пуцић, а учитељи први београдски књижевници. Као пунолетан ступио је кнез Милан на владу 10. августа 1872.

Од како је за кнеза проглашен четири је пута путовао по Јевропи, у Русију, у Аустрију, у Францеску, Турску, и у Италију, и свуда је на дворовима приман са особитом почашћу.

Кнез Милан има темељно и свестрано изражавање, а говори више јевропских језика.

Кнез Милан је ванредно добра срца, он потпомаже многе сиромашне породице, а и поједине људе, који су без своје кривице у невољу пали. Из кнежеве шатуле васпитавају се у земљи и на страни сарамерно више питомаца, но што их држава шаље. — Треба само да напоменемо награде, којима кнез ободрава рад у великој школи, његово лично заузимање за развитак артељеријске школе, његову љубав, којом прикупља око себе све научењаке, његове помоћи ученим друштвима, па да се види, шта народна просвета у Србији може још очекивати од свог младог владоца.

Веома нам је жао да не могосмо добити нужне грађе за животопис младе кнегиње Наталије, као што смо ми то хтели и желели, но ми ћемо ипак упо-

знати наше читаоце са оним животописним цртицама, које су нама познате.

Кнегиња Наталија рођена је 2. маја 1859. у Фијоренцији у Италији. Родитељи јој беху пок. Петар Кешко, руски племић из Бесарабије, и пок. Пулхерија, рођена кнегиња Стурза из Молдавије. Своје младе дане провела је кнегиња Наталија у Паризу, где се темељно и свестрано изобразила. Са кнезом Миланом заручена је у Бечу 26. јула 1875. године, а венчала се 5. октобра исте год. у саборној цркви у Београду. Брак је тај до сад благословен са једним сином, наследником Александром.

Са својом љубазношћу, са својим скромним и примерним женским врлинама стекла је кнегиња Наталија симпатије целе земље, а њено заузимање за време рата стекло јој је много поштоватеља у целој Српству.

Акционо министарство у Србији.

(В. слику на стр. 5.)

По догађајима и делима, која беху од велика уплива на оно доба у коме су се десила, називамо оно време у прошлости, а садањи деветнајести век називамо: веком народности. С пуним правом зовемо га тако, јер народносна свест ни у једном веку не беше тако развијена као што је данас. А природна је последица те развијене свести: групирање омањих државица једног истог народа у једну државу, — уједињење појединих народа. Тако видимо да су се у овом веку ујединили Галијани, да су и Немци у Немачкој уједињени. У почетку овога века почела се и у нас Срба све већма и већма будити народносна свест, а важни догађаји, — као што је ослобођење Србије од турског јарма, знатан покрет и напредак на књижевном пољу, и сви доцнији догађаји, које све не можемо овде рећати, — беху од така уплива на наш народ, да је јавно мњење последњих двадесет година желело и искало: ослобођење и уједињење српског народа на балканском полуострву. Очи целог народа беху упрте на Србију и Црну Гору, прву назва јавно мњење Пијемонтом, а сваки је Србин са нестриљем ишчекивао, кад ће куцнути час, да се Србија и Црна Гора завојшти на турску царевину. Тај израз јавног мњења, та општа жеља народна беше оправдана, разложна, основана, шта више потребна. Дође година 1875. Букну устанак у Херцеговини и Босни, а глас народа рече: сад ил' никад! Прошле године, која ће остати значајна у историји српској, устаде Србија и Црна Гора да ослободи и уједини своју браћу под турским игом, а резултат тог великог и племенитог покушаја још се не да и не може тачно оценити. Но свакако тај покушај беше нуждан, а људи, који су на том покушају својски радили, заслужују захвалност народну. Ми од наше стране чинићемо своју дужност, и доносимо нашим читаоцима ликове и животописе свију по рат српски заслужних особа. У овој свесци доносимо из међу осталог акционо министарство у Србији, које је за време рата играло ако не баш прву, а оно заиста једну од првих, али и најтежих улога.

Стевча Михајловић

рођен је у Јагодини 1805. године. Отац његов Мијаило Јовановић (Кујунџија) старином је из Жупе крушевачке. Кад је српски устанак под Карађорђем букнуо и у Јагодини,

Мијаило постане буљукбаша над јагодинском војском и по том је војевао на Делиграду, Тополаку, Књажевцу, Новом Пазару и другим местима, и у овим бојевима био је и рањен. И у другом устанку, под кнезом Милошем, учествовао је Мијаило; а кад се политичко стање у Србији мало разбистрило, постави га Милош за кнеза у Јагодини. У Мијаилу имао је Милош велику веру, па за то га је употребљавао на разне државне послове, а нарочито приликом преговарања са Турцима у Видину, Нишу, Адакали, а највише у Београду, као и са другим великашима турским, који су из Цариграда долазили. Мијаило је врло добро турски говорио, па је у свима овим пословима био Милошу од велике услуге.

После пропасти српске 1813. год. Стевча са мајком пребегне у Аустрију и после великих патња по ритовима банатским настане се у Белој Цркви, где Стевча почне књигу учити. Међу тим од породице Мијаилове нико није знао шта је са њим и држећи да је и Мијаило на Делиграду погинуо, ожали га, па му и подушије даде. Но како се је Стевча са мајком обрадовао, кад је дошао глас, да су се јунаци српски на Делиграду кроз турску војску пробиле и спасли! Мијаило пређе по том и сам у Аустрију и своју породицу после тешких мука нађе у Белој Цркви. Одавде крене он породицу у Вршац, ту је смести и Стевчу да да и даље учи књигу, а он у друштву са још неколико друга — са Вујицом из Смедерева — врати се натраг у Србију кнезу Милошу, који је већ био отпочео војну противу Турака. Доцније врати се и Стевча са мајком у Србију, и кад су ступили ногом на српску земљу, мајка је Стевчина — као што он сам прича — љубила грмове и плакала од радости.

Кад се Стевча у Јагодину поврати, отац га даде да и даље књигу учи код неког учитеља — или даскала, као што су га онда звали — јер у оно доба у Србији још никаквих уређених школа није било. Што је Стевча код тога учитеља научити могао, он је научио и кад га је овај отпустио са речима: „да је све науке изучио,“ отац науми да Стевчу на занат даде; но занат се Стевчи не допадне, па за то оде у трговину своје зету Коци Марковићу у Смољинац код Пожаревца, који је у оно време био на гласу марвени трговац, а позније постао и председником народног савета у Крагујевцу. У трговању са Коцом добије Стевча прилике, те га кнез Милош позна и тако заволи, да га по том ожени са својом синовicom, ћерком свога најстаријег брата Јакова.

Видећи кнез Милош у Стевчи отресног младића, а знајући да је и школован, што је онда у Србији много вредило, науми да га узме у државну службу, па га доиста 1828. год. и постави за ђумрукцију смедеревског, а по том, кад пређе ђумрук београдски у српске руке, премести га у Београд за ђумрукцију да ђумрук уреди; доцније, кад Милош код Порте изради, да и нишки ђумрук пређе у српске руке и да се у Алексинац премести, пошаље он Стевчу да и овај ђумрук уреди. Као ђумрукција остао је Стевча у Алексинцу до 1836. год., и за своје време употребљавао га је кнез Милош и на друге државне послове, нарочито у разним преговорима са нишким пашама.

Поменуто године постави кнез Милош Стевчу за капетана у Јагодини, где је у исто време вршио и дужност председника у магистрату, као што се онда звали окружни судови. Кад се 1839. године донесе устав из Цариграда, тадашњи сплеткаши обеде Стевчу и Пироћанца да, су они противници уставу — наговарају народ да га не прими. Они оду у Београд, но ту буду стављени под присмотру и под истом остану за цело време, док се није скупштина свршила. Но преко свега тога Стевча је ипак по који пут улу-

чио прилику, те се са кнезом Милошем састајао, који је такође под присмотром био. По одласку кнежевом из Србије намесништво кнежевско удали Стевчу од дужности, јер је добро знало, да Стевча има упљива у народу, па се бојало да му он не буде на сметњи. Али чим кнез Мијаило дође на владу 1840. год. он постави Стевчу за окружног начелника у Чачку. Као старешина овог округа стекао је Стевча себи лепог имена; и дан данашњи онамошњи становници његово име са особеним задовољством спомињу; он је своју дужност најтачније и најсавесније вршио, о чему има небројених доказа. . . Кад је оно из Русије барон Ливен долазио у Србију (1841. год.), неки сплеткаши подену народ преко капетана драгачевског, Милована Недељковића, те се дигне на оружје да захтева повратак кнеза Милоша у Србију и да иде барону Ливену да га пита, за што кнез Милош не сме да се врати у Србију? Било се скупило на 800 оружаних људи; но Стевча са Чачанима оде међу њих и својим присуством духа обавести их и стиша тако, да су се сви људи мирно и задовољно својим кућама разишли.

Но сплетке ондашњих великаша нису никако престајале. Као што је познато, они успеде, те 1842. год. дигну буну противу кнеза Михајла. Стевча као окружни старешина, а у договору са Мићићем из ужичког округа, пође с војском своје законитом кнезу у помоћ, а уз њих пође и округ руднички. Стевча са својом војском дође у манастир Враћевшницу; ту је снабде са муницијом и пође даље да тражи коловође буне. Али по несрећи све је било доцне. Коловође, имајући својих присталица, успели су пре у своје предузећу. Стевча са Мићићем и Вукмановићем дође са војском у село Трбушац у београдском округу, и ту се улогори. Међутим великаши бунтовници, по што је кнез Мијаило, штедећи братску крв, прешао био у Аустрију, изберу са Турцима у договору себи другог кнеза, Александра Карађорђевића. Вучић, који је тада сву власт у рукама имао, позове Стевчу у Београд, поручивши му, да војску распусти и да само са неколико кметова дође и увери се, како је све оно што је он — Вучић — урадио, добро и да је то по жељи два цара било, а не по њиховој вољи.

Стевча не желећи да се народ српски међу собом крви, распусти војску и сам оде у Београд. Коловође буне с почетка су му ласкали, а после га позову у саветску седницу, где га на испит узму; по том га ухапсе и окују и из Београда у Заичар на издржање хапса одведу, одакле је тек 1843. године пуштен.

По што је Стевча у слободу пуштен, живео је непрестано као приватан човек код своје куће у Јагодини; ондашњи власници трудили су се да га за се задобију, обећавајући му разна звања и награде, али он је све то одбијао, чекајући време, кад ће се опет законити кнез, кога су они насилно отерали, вратити у Србију. И доиста он срећан буде, те то и дочека. Године 1858. изабере Стевчу варош Јагодина за свога посланика на Св. Андрејску скупштину, а ова га опет изабере за свога потпредседника, а потом за команданта стајаће војске и вароши Београда и чланом привремене владе; а то је све било у оним најкритичнијим тренутцима, кад је св. Андрејска скупштина збацила кнеза Александра, а наместо српски опет повратила кнеза Милоша и династију Обреновића. По што је кнез Милош, који се тада у Букурешту бавио, већ за кнеза српског извикан био, он постави Стевчу за свога местозаступника до доласка свога у Србију, из чега се види, да

је он у Стевчу неограничено поверење имао. По доласку своје у Београд кнез Милош постави Стевчу за председника државног савета и произведе га у чин генерал-мајора, ма да је Стевча желео да и даље у своје приватном положају остане. На крају 1861. године стави кнез Мијаило Стевчу у стање покоја. Том приликом кнез му једним врло

кнезу. По свој прилици неким интригама испадне за руком, да се у војсци неред изроди; у палилулској касарни стече се сва војска, која је у Београду била и откаже послушност. Нико се није смео ни могао њој приближити. Чим се Стевчи за то јави, он на мах оде међу војску и ова само њега пусти унутра; својим говором и тактом он успе, те војску

Освај

ласкивим својеручним писмом изјави своје признање на учињеним услугама земљи и на осведоченој верности према његовој династији, поклонивши му у знак свега тога и један скуподени дијамантски прстен.

О бомбардању Београда 1862. год. позове Стевчу кнез Мијаило и повери му команду над народном војском; и овом приликом учинио је он знатну услугу земљи и

на леп начин умири и у послушност поврати, те се после за цело време опсаде Београда никакав неред међу њом није више догодио. И тако је он и у овом тренутку спасао земљу од несреће, која јој је очигледно претила од Турака.

По што је Стевча и ову дужност, коју му је кнез поверио, извршио, он се врати опет у стање покоја и у истоме остане непрестано

до 1868 год., а тада буде изабран за време малолетства кнеза Милана за најстаријег члана кнежевог туторства и вршио је ту дужност до 1872. године, кад је кнез Милан пунољетан постао, а по том се опет поврати у стање пређашњег свог покоја.

1875. год. у августу месецу позове га кнез Милан да састави ново министарство.

дао, није се никако могла подесити са политиком, која је ван Србије владала и његово министарство морало је после 4 недеље да одступи. У априлу 1876. године кнез га на ново позове да опет владу састави. Он и овај пут не одрече своје услуге, него се томе кнежевом позиву одазове и састави министарство из истих својих другова, који су и

Др. Јован Ристић,

министар иностраних дела.

Он се родио 1831. год. у Крагујевцу. Ту је походио основне школе. Год. 1842. ступио је у београдску гимназију, а 1847. у лицеј. Свуда и свагда готово излазио је из школе са сведоцбом „првога превасходнога.“ Као лицејски ђак учествовао је у српском покрету у Угарској 1848. год., где је сам подигао Шајкаше и наредио, да се веже капетан Молилари, како би они могли ићи слободно у српске станове у Јарак и у Карловце. Таки сутра дан одвео је сам собом у Карловце највећи део Шајкаша са везаним Молиларијем.

С пролећа 1849. год. послан је као државни питомац у Немачку, где је на берлинском и хајделбершком универзитету покрај поглавитога му предмета, историје, изучавао још и филозофијске и државне науке. Као универзитетски слушацац издао је у Хајделбергу 1850. године: „Kurze Uebersicht des geistigen und sittlichen Zustandes von Serbien,“ а 1852. год. у Берлину: „Die neuere Literatur der Serben.“ Овај спис нашао је добар одзив у немачких рецензента и преведен је на француски и пољски језик. 1852. год. постане доктором филозофије на хајделбершком универзитету.

Из Немачке отишао је у Париз. Ту је учио француски језик и слушао предавања у Сорбони до маја 1854. године. По поруци „Друштва Српске Словесности“ испитивао је за то време старе српске рукописе, који се налазе у царској библиотеци париској, као и још неке друге старине. Плод тога испитивања је састав: „Српски у царској библиотеци у Паризу наодећи се рукописи,“ који је изишао у Гласнику „Друштва Српске Словесности,“ VII. од 1855. год.

По повратку у отаџбину, не могао добити по својој жељи катедру историје, а не хотев примити његовом спремању несходна звања, као: професуру француског језика и уређивање званичних новина, уђе у министарство просвете као изванредни експедитор. Одатле буде без своје молбе премештен у министарство спољних, а из овога у министарство унутрашњих послова, те је у оба та министарства служио редом као протоколиста, столоначелник, секретар и као начеоник. За то време изишли су у Гласнику из његовога пера: „Спомени неких старијих путника кроз Србију“ (1855.), а годину дана доцније: „Књижевни образи. I. Јован Ст. Поповић.“ По одредби владиној уређивао је један месец дана (децембар) 1855. год. званичне новине. Написао је: „Отворено писмо г. Јовану Ст. Поповићу од Јована Ристића,“ Вуков „Српски рјечник“ и „Образ српског језика.“ Трудио се још да у Србији популарише Шекспира, изложивши у прози нека његова дела. Као што се види, Ристић се за цело то време бавио нарочито с литературом, не дирајући у политична питања, а то зато, што је био спречен великим строгостима цензуре.

Као прелаз са чисто литерарнога на политично поље може се сматрати овај факт. Кад се 1858. год. „Друштво Српске Словесности“ одупирало министарству просвете, да одржи своју самосталност књижевну, био је Ристић писац његове обране, која је печатана у особитој књијци под именом: „Распра између пређашње владе и Друштва Српске Словесности.“ Затим пак прелази он са свим на политично поље, на ком је 1860. год. обделао две брошире: „Законитост“ и „Реформе у Србији.“

Одатле се види, да политично деловање Ристићево почиње управо са догађајима, што

мора.

И ако је Стевча био тврдо наумно, да се са свим повуче са поља јавног рада, те да оно мало година, што му још за живот остају, у миру проживи, опет нагнат силом околности, у којима се Србија налазила, није могао своје услуге да откаже, које кнез и отаџбина од њега тражаху. И тако он се прими те министарство састави; али политичка догма, коју је он са својим друговима истинито испове-

прошле године били заједно с њиме, али продужи и ону исту политику, због које је прошле године морао да одступи и којој је цел јасно обележена данашњим ратом са Турском за ослобођење и уједињење народа српског, који још под Турцима стење.

Стевча је кавалер царско-руског ордена св. Ане II. реда са круном; у овом министарству је министар-председник и мин. грађевина.

су се збијали у времену око св. Андрејске скупштине. Међу осталима био је и он озбиљан кандидат за секретара скупштинскога тако, да је за мало гласова изостао. Године 1860. био је секретар депутације, коју је кнез Милош био послао у Цариград да ниште: 1. ново освећење повластице наследства у Обреновићевој породици; 2. повратак права, да се Србија сама конституише; 3. извршење хатишерифа од 1830. године о иселењу Турака.

После повратка из Цариграда, где је обавио своје дужности на задовољење свију, буде 1861. год. изабран за секретара преображенске скупштине. Ту је стекао љубав и поверење не мало свију скупштинара. У знак тога вотирала му је скупштина 20. августа под бр. 141. адресу захвалности, која овако гласи: „Св. Преображенска скупштина, ценећи труде ваше поднете са великим пожртвовањем здравља свога за време петнајестодневне радње њене, као и патриотско заузимање ваше за интересе народа и отаџаства, актом овим изјављује вам свечано захвалност своју са уверењем, да ће се она свагда сећати разборитих и мудрих разлога, које је имала прилику слушати од вас при саветовању скупштинском и честом објашњавању различних питања. Одајући вам заслужену правду ову, скупштина је уверена, да ћете ви кроз цео живот свој остати на јавно осведоченој патриотској стази својој, не престајући никаде исповедати начела Преображенске Скупштине: начела законитости и свестраног напретка земаљског.“

Чим је ступио на поље политике, показао се Ристић, да је за правац измереног корачања, па је том правцу и остао до сад искрено одан. У српским новинама и горе споменутим брошурама разјаснио је правац умерене странке: независност судова, министарска одговорност, слобода печатње и савршеније уређење скупштинске установе. При претресу питања о министарској одговорности у Преображенској скупштини рекао је: „Ја се не бих ни мало поносио, да будем министар у земљи, у којој министри не одговарају.“

У то доба израдио је по жељи кнеза Михаила са Данчићем пројект закона о печатњи, који је поднео министарском савету на претрес, а за тим је учествовао у мисији за споразумљење угарских Срба са Маџарима. Ова је ствар мање позната, а вредна да је наш свет има пред очима. За то ћемо је овде изнети. 1861. год. кад се уговарала погодба између Маџара и Аустрије, показивало се међу Србима у Угарској кретање духова, које је било наклоњено споразумљењу са Маџарима. У Србији су такође боља расположења према Маџарима била заузела место старих антипатија. У круговима владе чинило се, да би пад апсолутизма бечког олакшао и српски положај на истоку, јер ма како да буду расположени Маџари према источном питању, њихова слога са угарским Србима с једне стране, а с друге либерална Аустрија на равној снази са либералном Угарском, мислило се, да не могу тако штетно утицати у источно питање, као што је то чинила централисана, апсолутна Аустрија. У том расположењу духова реши се кнез Михаил да предузме посредовање између Срба и Маџара. Министар Гарашанин налазио се тада због свог приватног посла у Бечу. Кнез пошаље Ристића да њему са упутством, да покушају привести потпуно споразумљење између Срба и Маџара, остављајући, да они сами за ту намеру изаберу сходне путове. То је било у марту 1861. год. Ристић и Гарашанин походе угарског канцлера Вајан представе му потребу, да се сложе Маџари и угарски Срби, за коју је цел нужно, да се сазове српски народни конгрес, те би се тим отворно пут договору и споразумљењу. Вајан одговори питањем: „Смем ли од овога саопштења учи-

нити употребу код Његовог Величанства?“ Већ само то питање показује, колико је била та мисија деликатна, тугаљива. Ма колико да је она смерала на мир и успокојење народа, ипак је тада она још мирисала на демократизам и револуцију, јер је узимала за своју основу братство народа. Они разјасне још Вају на његово питање, да њихова мисија није званичне, но више је приватне природе и оставе му, нека он сам оцени, какво ће од ње учинити употребење. Још му обећају од стране кнеза симпатично понашање Србије према царевини као уздарје за политику, која би задовољила народ српски у Угарској, а такво се обећање у оним ровитим приликама монархије радо примало. Барон Вајан обећа, да ће дакле кроз који дан учинити корак, да се српски конгрес сазове.

Пошто су примили то обећање, оставе Беч. У путу се сврате у Пешту. Ту их шурк кнежев, гроф Ласло Хуњади, упозна са правцима маџарским. Гроф Андраши позове их на вечеру, где буду позвани још и барон Етвеш (доцнији министар просвете), барон Подманицки (доцнији председник угарског сабора) и гроф Ласло Хуњади. После вечере уђе се у разговор, који је трајао 4—5 сати. Претресани су одношаји између Маџара и Срба угарских, као и одношаји између Угарске и Србије. Ови последњи лако су и брзо прецизовани, јер се чинише, да ништа не смета доброј хармонији двеју суседних држава, које ће се, кад Угарска дође до своје народне владе, искрено потпомагати. Но први се нису могли тако платонски одредити. Срби су били изнели питање о успостављењу Војводине. То су Маџари сматрали као државу у држави. С тога маџарски пријатељи изјаснише се Ристићу и Гарашанину, да о „држави у држави“ не може бити говора, већ предложе заокружење жупанија по народностима, у коме би облику Срби могли видети своју народност осигурану. Сутра дан походи су Ристић и Гарашанин Деака, и из разговора с њиме увере се, да се он у свему саглашава са Андрашијем и Етвешом.

По што су неколико дана у том послу провели у Пешти, сиђу се Ристић и Гарашанин у Нови Сад, где беху најважнији Срби, преставници партије, која пристајаше на слогу са Маџарима. На челу покрета беху Светозар Милетић и Милош Светић (Јован Хаџић). Међу овом двојницом владаше тада неко лично неспоразумљење, које су Ристић и Гарашанин покушали у интересу ствари да уклоне.

Док су се још они у Новом Саду бавили, стигне глас, да је већ изишло царско решење о сазиву српског конгреса. Кнез Михаил желећи, да и даље прати и колико се може руководи ствар угарских Срба, одреди Ристића, да за време сабора буде у Карловцима, те да стоји у додиру са патријархом Рајачићем и народним посланицима.

У Бечу су врло немилосрдно гледали на суделовање Србије у овом важном питању, па је с тога генерал Филиповић, командант у Земуну и царски комесар на сабору, често ударао на Србију и на Ристића, као њеног заступника, који је код патријарха био кнежевим писмом редовно акредитован. И сам Стојаковић није се могао уздржати, а да не осуди понашање српске владе у српско-маџарском питању, на што му је кнез Михаил одговорио исто тако писмом, које је био позвао Ристић да састави. На сваки начин дакле био је Ристићев положај у Карловцима често врло тугаљив. Како су даље текле саборске ствари и шта је тада закључивано, то је познато, а и не снада на ово место. Довољно то нека се зна, да је услед Ристићеве мисије сазван српски конгрес од 1861. и да је и он, ако и посредно, имао учешћа у тадашњим саветовањима на њему.

Исте године отвориле су биле полузав-

ничне цариградске новине „Journal de Constantinople“ полемику против кнеза Михаила. На то је Ристић написао одговор, у ком су биле први пут изложене све тегобе против порте. Европска журналистика назвала је тај акт манифестом кнеза Михаила. У знак особитога задовољења са тим послом Ристићевим даровао му је кнез Михаил златан сахат-

Кнез Михаил упознао је по дотадашњем раду Ристићеве способности на политичном пољу, па га с тога 16. октобра 1861. год. постави за свога заступника у Цариграду. Радњу његову на овом пољу кнез је високо ценио и често му изражавао своје задовољство. У писму од децембра 1861. год. пише му министар Гарашанин овако: „Кнез ми је заповедио, да ти изразим његово задовољство. Ми смо заједно оцењивали твоју вештину, и заиста и признајемо ти је. Нисмо ни мислили друкчије. Кнез триумфира, што је угодно, да тебе треба тамо послати“

1862. год. догоди се бомбардање Београда. Заступник Ристић једнако је тада предлагао својој влади, да се порушење градова у Србији захтева званично и јавно, но Гарашанин је свагда одговарао: „Полако, не сме се ништа прескочити“. То оклевање министрово учинило је, те је прошло време, кад се могао предати по наваљивању кнеза Михаила написани акт односно тога питања. Од онога времена остали су многи убеђени, да би Срби 1862. год. задобили много озбиљније резултате, да је следована она енергична политика, коју је Ристић влади предлагао, а кнез Михаил преноручивао. Година 1867. донела би тада већ боље наоружаној и више спремној Србији друге користи. Требало је четири године трудног спремања, да се накнади оно, што се могло 1862. године, ако не потпуно постићи, бар много знатније отпочети; могао се тада бар још Мали Зворник иселити, ако не још који градић порушити.

Кад се година 1866. огласила са свом својом озбиљношћу, пад кнеза Кузе био је први догађај, који је обратио пажњу дипломатије на исток. У Паризу се састала конференција, да уреди ствар румунске кнежевине. Ристић је мислио, да не треба и ту прилику пропустити, а да се што за градску ствар не предузме, па је 2. марта писао министру Гарашанину: „Француска може захтевати какву концесију од Русије, где би ова могла у замену, ако би хтела, што занас захтевати“. У исти мах спровео је Ристић мемоар, који је 27. фебруара поднео руском посланику, где је разложно ствар градова. Гарашанин није му изразио ни одобравање ни неодобравање за тај корак, а то је дало повода Ристићу, те је свом шефу изјавио, да политика нема својих параграфа, но да су околности њени параграфи, које треба свредом на сходан начин употребљавати, докле се не усне, као што поступа Италија за Венецију, па не може бити, да своју сврху једном не постигне. У истом одговору Ристић је изразио мисли своје Гарашанину на писмо његово од 15. фебруара, у ком му јавља, како је науман, да својски поради о томе, не би ли се могли створити изгледи за порушење бар остала три града осим Београда, „па ако се нађе за то могућности, лако може бити, да би се Господар склонии поћи у Цариград“.

Да би се видела разборитост и дубљина политичнога схваћања Ристићевог, пуштамо овде тај његов одговор: „Пут кнежев не би имао да се догоди, баш да би нам се и обећали мањи градови, јер, као што ови без Београда ништа не вреде, ми бисмо поднели велику жртву за тако ништаву цену. Решивши питање о мањим градовима, а оставивши Београд, ми бисмо свели захтевање Србије на мањак, ослабили бисмо своје тежње и изгубили мах, да главно питање ставимо на среду. Предве године ми бесмо сагласни, да би ослабили своје претензије на град, ако би

захтевали, да се поруши онај део његов, што се зове „полумесец“. Тај би исти последак имало и захтевање за порушење малих градова, и жртва би за нас била неизмерна. Тешко ми је и помислити, да би ми могао учинити тако огроман корак по што по то, па да се на развалне шабачке, смедеревске и фетисламске сведе мисија кнеза Михаила! Може бити да се ја варам, али и кад се варам, надам се, да ми се не ће замерити, што мислим, да би пут за ову цену био за Његову Светлост понижење, а за Србију оставка на свој програм“.

Оба та покушаја на дипломатском пољу остала су бесплодна, али је Ристић био срећан уздржати српску политику, да не сиђе на мањак, т. ј. на зидине малих градова у трепутку, кад јој се отварају све бољи изгледи. И заиста, исток је тада улазио у све већу раздраженост, а влада је турска све више малаксавала, но од своје надутости није ништа попустила. Тако кад је од српске стране наваљивано за Мали Зворник, Али-паша је захтевао, да кнез српски ово место као „милост“ (faveur) запроси од великог везира. Владање Ристићево у овоме предмету нашло је потпуно одобрење кнеза Михаила: корак, који је Али-паша саветовао, није учињен. И у тој прилици Ристић је молио свог шефа, да се питање о градовима држи свагда отворено и јавно, да се право Србије на градове никаквим невиним кораком не ослаби, нити икаквом мањем праву жртвује. Извештаји српскога агента, који су снимали то стање ствари, дадоше пов да кнезу Михаилу, те изјави жељу, да га лично саслуша. Ристић прикупивши податке, на којима се могло какво решење учинити, дође у Београд почетком октобра 1866. године.

Недељу дана претресао је тада са Гаранином тадашњи положај истока. На питање, да ли може Србија развити заставу ослобођења, одговорили су негативно и министар спољних и министар војених послова — у толико пре, што је и грчка влада упућивала српску владу на свезу са хетеријама. Кад је у Београду испитан и оцењен положај грчке краљевине, која је била осуђена на нерадњу, представио је Ристић, да Србија према стању Турске може што и самостално предузети. Његов је предлог био: да се градови од порте формално ишту. (Продужиће се.)

Петар Вукотић.

(В. лик на стр. 13.)

Међу заслужним особама у Црној Гори заузима једно од првих места војвода Петар Вукотић. Братство Вукотића је из катунске нахије, те их по томе зову: Чављани. Војвода је Петар син Стевана Перкова Вукотића, који беше сенатор за време владике Петра II. Кад је пок. кнез Данило слушио на владу, он га због старости стави у панзију, а сина му Петра наименује за сенатора. Године 1867. умрло је Стеван Перков од колере у дубокој старости, — имао је од прилике својих 90 година.

Војвода Петар Вукотић познат је у целој Црној Гори, јер је у новијим црногорским ратовима играо знатну улогу. Особито се одликовао у битци на Граховцу, а доцније 1862. имао је команду над црногорском војском на страни херцеговачкој. У последњој војни, прошле године, био је са кнезом Николом такођер у Херцеговини.

Војвода Вукотић чинио је услуге својој домовини не само на бојном пољу, но и у разним дипломатским мисијама. Тако је после убијства кнеза Данила био у Петрограду, а доцније у Београду. За своје заслуге одликован је свима орденима црногорским, а прошле године добио је од кнеза Милана орден таковски. Осим тога одликован је од владарца руског и аустријског разним орденима. — Вој-

вода Вукотић често је путовао у иностранство, а најме у Аустрију, Русију и Србију, но најмилије живи на Цетињу, где је потпредседник сената. Он је својих 56 година. Од своје прве жене има једну кћер Милену, која је удата за владајућег кнеза Николу I. Петровића Његуша, и једног сина Марка. По други пут оженно се Јаном из Бјелопавлића, која му је родила неколико синова и ћери. — То су укратко животописне цртице, које су нама о војводи Вукотићу познате.

Машо Врбица.

(В. лик на стр. 17.)

Машо Врбица јест један од оних ријетких људи, који, не произлазећи из чувене и богате породице, само се личним својим врлинама и заслугама подигао до гласа и важности, које данас ужива.

Врбица се родио 1834. г. у Црној гори на Његушима, у селу Врби. Родитељи су му били и муњни Црногорци, који су му дали изражање, које онда црногорске основне школе пружаху; јер је и сада врло мало Црногораца, који би могли своју дјецу ради вишега изражања на страну послати. Овој неприлици доскаче у неколико влада, која даровите и марљиве младе у стране државе (особито у Русију) шаље, да се у разним наукама и вјештинама изобразе. Ова срећа допаде и младоме Машу, који се још дјететом хитар и даровит показиваше. Одликовавши се Машо при једном нападају и освојењу пограничнога турскога града Жабљака 1851. г., пошље га кнез Данило у Русију, да у Петрограду војничке науке, а особито артиљерију, изучи. Ту је Врбица био прилежан и ваљан; цјело пак, због које је у Русију послат био, не мога на жалост потпуно извршити, будући се друге године његова бављења у Русији, почне кримски рат, а цар Никола позове и Црногорце против Турака. С тога прекине Врбица учење, па похита, у пратњи неколико руских артиљеријских официра, натраг у домовину. Мало за тим постави га кнез за његушкога капетана.

У шљедећем рату, када једно одјељење Омер-пашине војске кроз Бјелопавлиће продре до манастира Острога, у коме се 25 ваљаних Црногораца, међу њима и Машо, затворили и утврдили бјеху, одбијала је и издржала ова шака људи читаве три неђеље велику турску силу и њезине силне јурише, док им најпошље помоћ од главне црногорске војске не дође, која се натраг у Чево повукла бјеше, те их избави од извјестне смрти, разбивши и оћеравши већ у манастир ускочивше Турке. Но будући да је у томе манастиру било знаменитих стародревности, то се поврати Врбица са јошт неколико другова и избави донста срећно те старине. За особито показану храброст одликује га кнез Даниловим крстом IV. степ.

Кад се г. 1856. онај к Црној гори припадајући дио Куча побунио бјеше против исте, не хотећи примити законе и уредбе црногорске, пошље кнез Данило војводу Мирка са јошт неким главарима и Врбицом, као заповједником топиштва, који се и овђе ваљано показао. Кучи буду брзо умирени.

У чувеном боју на Граховцу г. 1858, у коме Црногорци под водством великог војводе Мирка онако славну побједу над Турцима одржаше, био је Врбица заповједник топиштва, које се у овој битци изврсно показало. За показану вјештину и храброст одликује га кнез Даниловим крстом о врату и једном прекрасном сабљом.

Кад г. 1861. херцеговачки устанак букну, пође и Врбица са другијема добровољцима црногорским да усташима помогне; јер влада црногорска није бранила, да поједини од своје воље иду у Херцеговину. У овом устанку управљао је Врбица особитим одјељењем усташа. У једном боју допане Врбица рана. — Из Хер-

цеговине распростре се пламен устанка и по Босни. Турска се влада нађе принуђена, да пошље Омер-пашу, да те двије побуњене покрајине умирн. Лако бјеше Омеру Босну умирн, али богме тешко Херцеговину. Најпошље позове он усташе на преговор пред комисијом консула страних држава, да се о миру погађу. Али сви ови преговори остану без успјеха, не хотећи Турска испунити праведне жеље Херцеговаца. Омер-паша подозревајући на Црну гору, као да она тобож устанак потпаљује и подржава, објави и пој рат, нападнувши је са сјевера и југа и истока са не мање од 100.000 војника 1862. г. У овом се рату Врбица више пута одликовао; из међу других случајева узимамо шљедећи: Врбица и сердар Јоле Пилетић држали су с једним дјелом црногорске јужне војске турски град Медун опсађен, који је кључ цијеле Албаније. Овај град освоје Врбица и Пилетић. Али будући великом турском војском под Осман-пашиним управом у истоме опкољени и опсађени, бранише се јуначки, док им је муниције трајало. Недолазећи им пак никаква помоћ и видећи, да би са свом посадом изгинуо, а град ипак не спасао, то се одлучи да се са осталом посадом јуришем кроз турску војску пробије, што му зблила и срећно за руком испадне. Врбица допане том приликом ране у лјеву руку. Овај је рат стао Црну гору истина много жртава, али и тада обранише соколови црногорски сами своје кршевито гњијездо.

Пошље рата наименује кнез Никола Врбицу својим побочником (ађутантом), које је звање, поред неколико других, све до 1867. г. обављао. —

Када Турска 1867. г. нека племена на сјеверноисточној граници Црне горе покорити намјераваше, будући да су ови више и радије Црну гору слушали него Турску, пошље кнез Никола Врбицу са једно 5000 људи на погранично мјесто Липово. Турци видећи гроздење држање Црне горе наусте своју намјеру.

Кад се г. 1869. Бокелји против аустријске владе побунеше, и храбри Кривошијани више пута претежнијој непријатељској сили под ђенералом Ауерспергом јуначки отпор даваше, чешће побједитељи него побјеђени, буде Врбици од његове владе наложено, да опседне црногорску границу према Аустрији, те тако да препријечи Црногорцима учествовање у овоме устанку. Својим обазривим и мудрим владањем задобило је Врбица великих заслуга за коначно рјешење кривошијанских и бокелјских заплета; то добро знају и Кривошијани и аустријска влада, која га том приликом одликује „крстом Франца Јосифа“ о врату.

Ријетки су они људи, који су не само у рату, него и у миру ваљани. Један од тих људи јест Врбица, јер се и на овом не мање заслужан показао нег на оном. Г. 1864. повјери кнез Никола Врбици преустројство цијеле војене администрације Црне Горе. Врбица се особито старао, да користи нове војене науке скроји за потребе црногорске. Његовим заузимањем буде подигнута оружница, у којој се од странаца научени и извјецбани Црногорци брзо сами научили пушке и муницију правити. — Једном ријечју: цијела данашња организација црногорске војске, која се у овоме рату тако сјајно показала, већином је његов рад и заслуга.

У разним приликама слао га је кнез Никола као свог опуномоћеника на стране дворове ради политичких и дипломатских цјели. — У једној таквој мислији походно је Врбица 1864. и 1865. г. кнеза Михаила и румунског кнеза Александра Кузу. Како у Београду, тако и у Букарешту био је одлично дочекиван и гледан. — Често је био од своје владе на аустријски двор шиљан у каквој политичкој мисији. Г. 1872. одликује га цар високим аустријским орденом „Франца-Јосифа“ звјездом са крстом, а три године пошље, прими му два његова сина у царску терезијанску академију, да се ту изобразе.

1870. г. учини књаз Никола Врбицу за показане услуге држави и владоцу, војводом и сенатором црногорским и одликује га највећим црногорским орденом: „звездом Даниловом“ I. степена.

У пошљедње вријеме обављао је Врбица дужности министра унутрашњих послова и трговине.

У почетку овог рата пошље књаз Никола Врбицу као свог заступника у Србију, да га код српске владе у свим приликама заступа. Ту је задаћу Врбица добро вршио. Највећи дио свог бављења у Србији провео је на главном српском бојишту на Морави, гдје је и савјетом и дјелом гледао да унапреди народну ствар. Познавајући добро и једну и другу страну српске војске и њене управе, почео је купити чувену „јатаганску легију“, која је за кратко време око 4000 људи бројила и већином се из Црногораца састојала, који су у Србији настањени. Ова се легија често борила и увјек одликовала. Сам се Врбица, као заповједник исте, јуначки борно, а у једној битци око Алексинца и ране допауо. —

Његово присуство у Србији било је од велике користи особито доцније, кад су непријатељи српски свакојаким средствима кушали да Србију и Црну гору раздвоје и омразе. Али сав им труд би залуду. Црногорци показаше не само рјечима, него и славним побједама над народним непријатељем, да су људи, који своју задану рјеч вјерно држати и точно испуњивати знаду. — Врбица је човјек у најлешшем мушком добу: средњег стаса и крупног састава. У понашању је врло пријатан и предусретљив. Своје изображење већином си је сам прибавио, одприроде је врло надарен. —

Врбица је врстан пријатељ српске омладине и много се интересовао за омладинске ствари; с тога су га омладинске скупштине и бирале свагда својим одборником за Црну гору. На пошљедњој омладинској скупштини, која је у Вршцу држана и на којој је Врбица лично присуствовао, изјела га је омладина за свога пресједника изабрати, но он се те части не хтједе примити.

По што Србија и Црна Гора примирје с Турском закључише, врати се Врбица из Србије у домовину, одакле ће ваљда, ако се рат обнови, опет на своје мјесто у Србију. —

— X.

Слике с бојишта.

(В. слике на стр. 9., 16. и 20—21.)

Од како је српског народа, никад се није цео изображен свет тако интересовао за наш народ као прошле две године. У последње време толико се писало и говорило о Србима, о нашем народном животу и обичајима, да је народ српски постао познат и у најудаљенијим земљама с ове и с оне стране атлантског океана. Устанак у Босни и Херцеговини, а за тим рат Срба са Турцима дао је томе повода. Ако резултат рата и није испео онако, као што је цео народ желио и ишчекивао, то ипак имамо осим свега ту велику добит, да је српски народ усљед рата постао познат у целој свету, и да је задобио за себе симпатије скоро свију изображених народа.

Ми ћемо у првим свескама нашег листа донети по неколико слика из последњег рата, а у овој свесци доносимо: *турску башерију у бегсиву, засшаву св. Борфа, и освајање Мрамора.*

Турска башерија у бегсиву представља нам једну сцену из српско-турског рата. Срби на Јавору нападају на турску војску, и после дугог и жестоког отпора победе Турке. Непријатељска војска нагне бегати, но ипак се трудила да спасу своје топове. Но то им не испале за руком, јер Срби опколише један део турске војске, и отму им неколико топова. На Јавору се особито одликовала српска ар-

тиљерија, која је од целе војске била најбоља и најпоузданија.

Засшаву св. Борфа, коју на стр. 16. доносимо, поклон је браће Руса својевољцима у српској војсци. Под том заставом војевала је тако звана „црна легија.“

Освајање Мрамора представља нам слику, коју на стр. 20.—21. доносимо. 4. августа прошле године удари један део српске војско на утврђења пред Нишом. Беше рано у јутру кад Срби на њих ударише, а нападај поглавито беше наперен на јака утврђена Мрамора, која се тако по имену села зову. После жестоке борбе српска војска не само да је заузела редуте, него је и у турски стан продрла на десној страни бугарске Мораве. Уз то освојили су Срби тог истог дана и пет крупних топова. Мрамор је најјачи од свију седам тврђава, које су преклане око Ниша подигли инглески инжењери. Срби су поглавито за то напали на Мрамор, да тиме позорност нишке посаде и Ејуб-паше, који је код Ђажевца оперирао, на се привуку, што им је потпуно за руком испало. Редуте, које су освојили, дотле су у својим рукама држали, докле је нужно било, а после су се својевољно повукли натраг у Суповац.

Наша слика представља ону сцену, кад су Срби већ у турски стан продрли, и кад им је у последњем тренутку један табор Турака отпор давао. Турски официри терају војнике у бој, но узалуд. Срби као лавови напали на њи, пуцају, боду, нападају, ударају их кундацима, и за кратко време буде и последњи турски табор разбијен и потучен. Том се приликом, особито одликовао руски капетан Петар Протопопов, који је командовао над 1200 људи.

БИБЛИОГРАФИЈА.

(Саопштава књижара браће Јовановића у Панчеву.)

Приповетке Ђ. Јакишића. III. Сузањ, Неверна, Тијана и Краљица. У Београду 1876. 16. Стр. 60. Цена 25 н.

Здравље и напредак наше деце. За народ написао Милан Јовановић Батут. Н. Сад 1877. 16. Стр. 169. Цена 60 н.

Невен цвеће. I. Нахида. — Орлово гњездо. — Чинода. Приповетка за децу. Посрбио Чика Стева. Пешта 1877. 16. Стр. 40. Цена 4 н.

— — II. Миљка и њена лутка. — Јогуница. Приповетке за децу. Посрбио Чика Стева. Пешта 1877. 16. Стр. 21. Цена 2 н.

Српске народ. загонетке. Прво коло. Н. Сад 1876. 32. Стр. 39. Цена 10 н.

Тарас Буљба. Историјска приповетка Николе В. Гогоља. Превоо Мил. Ђ. Глишић. (Прештампао из „Срп. Новина.“) Београд 1876. 16. Стр. 180. Цена 50 н.

О Беседама. Говорно на Беседи фебруара 1876. Мита Нешковић. Земун 1876. 8. Стр. 23. Цена 10 н.

Мала школа. Бачка библиотека. Свеска I. Пишу Мита Нешковић и А. Кузмановић. Земун 1876. 8. Стр. 32. Цена 10 н.

Rad jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti. Knjiga XXXV. Zagreb 1876. 8. Стр. 189. и наставак „Specilegium monumentorum archaeol. . .“ по 74. стр. са једним снимком српских новаца. Цена ф. 1.60.

— — Knjiga XXXVI. Zagreb 1876. 8. Стр. 212. и наставак „Specilegium . . .“ до 90. стр. са 2 снимка. Цена ф. 1.60.

Starine. Na sviet izdaje jugoslav. akademija znanosti i umjetnosti. Knjiga VIII. Zagreb 1876. 8. Стр. 252. Цена ф. 1.60.

Stari pisci hrvatski. Knjiga VIII. Pjesme Nikole Nalješkovića, Andrije Čubranovića, Miše Pelegrinovića, Sava Mišetića Bobaljevića i Jegjupka neznana pjesnika. Na sviet izdala akademija znanosti i umjetnosti. Zagreb 1876. 8. Стр. XXVI. и 241. Цена ф. 1.85.

Pasmina Slavoserbska po Hervatskoj od A.

Starčevića. Zagreb 1876. Vel. 8. Стр. 104. Цена ф. 1.10.

Statistički ljetopis za god. 1874. Izdao ga statist. ured kr. dalm. hrv. slav. zemaljske vlade. Zagreb 1876. Vel. 8. Стр. LXVII. и 585 Цена ф. 4.—.

Filozofija hrvatsko-srbskik narodnih poslovica, složio ju Vilim Korajac. Osiek 1876. 8. Стр. 134. Цена 90 н.

*

Toužimski, Boje za osvobození Srbska v XIX. věku (Борба за срп. ослобођење у XIX. веку). Prag 1876. 8. Стр. 36. Цена 12 н.

Kienberger Willh. Čengić Aga's Tod von Ivan Mažuranić übersetzt von —. Mit dem Portrait des Dichters und 5 Illustrationen. Agram 1876. 16. Стр. 80. Цена ф. 1.10.

Yriante Charles. Bosnie et Herzégovine. Souvenirs de voyage pendant l'insurrection par. — Ouvrage enrichi de quinze dessins de vierge et d'une carte spéciale. Paris 1876. 8. Стр. 329. Цена ф. 2.60.

Abriss der Geschichte von Bosnien und der Herzegowina von den Urzeiten bis nach der Eroberung durch die Türken. Vom k. k. Hauptmann Du Nord. (Separatabdruck aus dem Organ der Militärwissenschaftlichen Vereine.) Wien 1876. 8. Стр. 54. Цена 55 н.

Milozvuk. Sbirka popievaka za mladež obojega spola uglasbio Ivan Zajc. Svezak I. Zagreb 1876. Стр. 57. Цена 45 н.

Löffler Richard, Drei südslavische Weisen für Pianoforte. Цена 80 н.

Библиотека за народ. Књига прва. Издаје Стеван Ђурчић. — Горски вијенац од Петра Петровића Његуша. У Бечу, 1876. Стр. XII и 124. Цена 50 новч. или 6 гроша.

Коњички скок.

Бр. 1.

нац.	Тур-	ска-	ко-	ски	ну-	ку,	то-
Да	с'ко-	Вје-	ка	Ка'	га	Гор-	у-
ко-	ка-	та,	су	два	Ви-	кле-	ли-
ра-	о-	ва	ђи	њи-	се	Пра-	сти.
вац	и	би-	Су	ла	ма-	ко-	про-
пу-	ном!	ђав-	ча	дам	ша,	пу-	не,
су	што	њим	зем-	је	ља	та	сву-
За	сте	двн-	по-	ја-	љу	кру-	о-

Ребус.

Бр. 1.

